

**ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМЕНИ
АБДУРАХМОНА ДЖОМИ АКАДЕМИИ
ОБРАЗОВАНИЯ ТАДЖИКИСТАНА**

На правах рукописи

ББК 74.03(5Т)

УДК 371(075)

А 95

АХМАДБЕКОВА МАДИНАХОН ГАЙБУЛЛАЕВНА

**СИСТЕМАТИЗАЦИЯ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
КОМПЬЮТЕРНЫМ ЗНАНИЯМ, УМЕНИЯМ И НАВЫКАМ
КАК УСЛОВИЕ ИХ ОПТИМАЛЬНОГО ВЫБОРА
(на материале общеобразовательных школ
Республики Таджикистан)**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание учёной степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая
педагогика, история педагогики и образования**

ДУШАНБЕ - 2022

Анализ литературы и практики актуализации методов обучения в процессе компьютерного обучения с научно-педагогических позиций продиктовал выбор темы исследования, вызванного необходимостью разрешения объективного противоречия между скоростным и интенсивно разветвляющимся процессом компьютеризации учебного процесса с одной стороны и отсутствием актуализации разработки научно-обоснованной технологии при выборе методов компьютерного обучения – с другой.

Связь исследования с программами или научными темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации перспективного плана научно-исследовательской работы отдела дисциплин естественно-математических и информационной технологии Института развития образования им. А. Джоми Академии образования Таджикистана на 2016-2020 годы на тему «Педагогические условия формирования информационно-коммуникационных компетенций школьников в современной образовательной среде» и основных требований Государственной программы развития и внедрения информационно-коммуникационных технологий в Республике Таджикистан и Государственной программы компьютеризации общеобразовательных учреждений Республики Таджикистан на 2016-2020 гг.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования представлена изучением сущности и содержания номенклатуры методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам, объективного определения и оценки их научно-методической ценности, а также в разработке рекомендаций по их оптимальному выбору.

Задачи исследования. В контексте цели исследования нами выдвигается решение следующих задач:

- представить анализ наиболее значимых исторических периодов применения методов обучения с целью выявления ошибок, недостатков, искажений, пробелов с одной стороны, и достижений в этой области с другой;
- выявить объективную, логически обоснованную технологию определения, систематизации и оценки научно-методической ценности методов обучения;
- проверить в ходе формирующего эксперимента технологию оптимального выбора методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам;
- разработать методические рекомендации по оптимальному выбору методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Объект исследования: сущность, содержание и классификация методов обучения в процессе обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Предмет исследования: систематизация классификаций методов обучения в контексте совершенствования их оптимального выбора при обучении компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Гипотеза исследования: разрешение противоречия между все более увеличивающимся количеством методов обучения в связи с изучением различных аспектов обучения и необходимостью оптимального выбора методов обучения для достижения продуктивного результата возможно, если:

- логически обоснованно раскрыть сущность и содержание методов обучения;
- объективно определить и оценить научно-методическую ценность методов обучения;

- конкретно и адекватно выявить соотношение между целью, задачами, содержанием, формами организации обучения с одной стороны и методами обучения с другой стороны;

- логически обоснованно осуществить систематизацию методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Этапы исследования. Исследование включало в себя ряд этапов:

На первом этапе (2016-2017 г.г.) в процессе изучения и теоретического анализа психолого-педагогической литературы, а также литературы по компьютерной технике и технологии и на основе системно-функционального подхода выявлялось содержание методов обучения применительно к компьютерному обучению; выявлялась система в использовании методов исследования на основе деятельности учителей информатики и учеников в процессе формирования компьютерной грамотности в плане их оптимального выбора; выявлялись отличительные признаки передового педагогического опыта по выбору методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам, формулировалась рабочая гипотеза исследования.

На втором этапе (2018-2019 г.г.) были выявлены условия по оптимальному выбору методов обучения при компьютерном обучении; установлены причины возникновения ошибок, недостатков и искажений при выборе методов обучения; определены меры по устранению и ликвидации типичных ошибок и недостатков; обоснована правомерность использования трехуровневой оценки профессиональной деятельности учителей информатики по выбору методов обучения; проведены констатирующий и формирующий эксперимент.

На третьем этапе (2019-2020 г.г.) был осуществлен сравнительно-сопоставительный анализ констатирующего и формирующего экспериментов; проведена проверка отдельных выводов и заключений; разработаны методические рекомендации по оптимальному выбору методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Теоретическую основу исследования составили:

- теория моделирования, системно-комплексного, личностно-деятельностного, интеграционно-междисциплинарного подходов к определению и оценке научно-методической ценности методов обучения;

- исследования ученых Института развития образования Академии образования Таджикистана и НИИ ПНТ содержания и методов обучения Российской Академии образования по методологии и методике научно-педагогических исследований, работы представителей направления педагогики сотрудничества.

Методологическую основу исследования составили основополагающие принципы психолого-педагогической науки о единстве сознания и деятельности, знаний и умений, средств и методов обучения и их ведущей роли в формировании компьютерной грамотности.

Источники информации. Источниками исследования явились труды философов, педагогов, психологов по проблемам исследования, официальные документы: Закон Республики Таджикистан «Об образовании», «Концепция национальной школы Республики Таджикистан», постановления и решения правительства Республики Таджикистан об образовании, планы, программы, учебники и учебные пособия по педагогике и учебного предмета «Информационная технология».

Эмпирические основы. Эмпирические основы исследования базируются на практическом взаимодействии исследователя с изучаемым объектом: изучение и анализ педагогической, психологической и научно-методической литературы по теме

исследования; анализ содержания методов обучения, наблюдение за деятельностью учителей и учеников в плане использования тех или иных методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам; изучение передового опыта учителей и беседы с ними; проведение педагогического эксперимента, статистическая обработка результатов исследования, т.е. формирование на основе данных и научных фактов, полученных в результате использования качественных показателей и количественных методов, в виде статистических данных и их рациональной обработки.

Опытно-экспериментальная база исследования. Исследование проводилось на общеобразовательных учреждениях №№ 22,24,25 г.Худжанда и №№15,31 Бободжон Гафуровского района а также на базе математического и физико-технического факультетов Худжандского государственного университета им.Б.Гафурова. В экспериментах участвовали 25 учителей информатики общеобразовательных учреждений, также 16 преподавателей вышеуказанного вуза и свыше 400 студентов. Констатирующим и формирующим экспериментом было охвачено 21 учителей и 368 учеников; в опытно-экспериментальной работе приняли участие также 14 преподавателей Худжандского государственного университета им. Б. Гафурова.

Научная новизна исследования определяется тем, что в диссертации:

- осуществлена интенсификация компьютерного обучения посредством оптимального выбора методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам;
- выявлены пути и способы рациональной подготовки и переподготовки учителей информатики в плане оптимального выбора методов обучения;
- установлена аналитическая зависимость выбора методов обучения от целей, задач, содержания и форм организации компьютерного обучения в контексте целостного подхода к образовательному процессу;
- определены пути и способы оптимального выбора методов обучения с опорой на материалы преподаваемого в общеобразовательных школах курса «Информационная технология» с установкой на системный подход;
- с дидактических позиций конкретизированы условия оптимального выбора методов обучения.

Основные положения, вынесенные на защиту:

1. Исследования в области теории и практики методов обучения, несмотря на наличие огромного количества теоретических поисков и практических находок в этой области имеют огромную значимость, ибо методы обучения как процессуальный компонент процесса обучения играют ведущую роль в достижении цели обучения.

2. В теоретическом плане еще нет единой трактовки понятия «метода обучения», представленного единой общепринятой классификацией методов обучения, ибо к настоящему времени ни одна классификация методов обучения не представляет полного отражения всех аспектов, граней, атрибутов процесса обучения.

3. Исторический анализ, сравнение и сопоставление показывают, что ни один метод, ни одна классификация методов обучения не могут быть пригодны для всех дидактических случаев. Все это свидетельствует о том, что систематизация методов обучения служит исходным объективным условием для правильного выбора методов обучения

4. Процесс профессионально-педагогической подготовки будущих учителей тесно связан и с рассмотрением связей методов обучения с другими дидактическими понятиями, такими как: цели и задачи обучения, принципы обучения, содержание обучения, формы организации обучения и т.д., которые влияют на качество выбора методов обучения.

5. Отсюда при изучении: «Методов обучения» по курсу педагогики необходимо указать на связь данной темы с другими темами раздела «Дидактика», в целях выявления точек соприкосновения методов обучения с другими дидактическими понятиями, что требует актуализации всех дидактических понятий в плане определения их отношения с методами обучения.

6. Один из важных моментов при разработке технологии оптимального выбора методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам является межпредметная связь, интеграция дидактики с частной методикой, ибо форма проявления методов обучения в различных учебных дисциплинах имеет свои особенности, связанные со спецификой знаний, умений и навыков в различных учебных дисциплинах.

7. При выборе методов обучения необходимо оперировать системой методов обучения, а не определенным их набором. Именно такой подход к оптимальному выбору методов обучения должен доминировать в профессионально-дидактической и методической подготовке будущих учителей информатики, более того, это должно быть основой теоретической и практической подготовки будущих учителей к оптимальному выбору методов обучения.

Теоретическая значимость исследования представлена:

- расширенным и углубленным представлением о методах обучения применительно к учебному предмету «Информационная технология», в частности и компьютерном обучении в целом;

- обоснованием теоретических положений о недопустимости переоценки и недооценки научно-методической ценности методов обучения;

- разработкой теоретических основ, связанных с фиксацией и ликвидацией ошибок при выборе методов обучения, что способствовало достижению качественно нового, более высокого уровня в преподавании учебного предмета «Информационная технология», в частности и компьютерного обучения школьников в целом.

Практическая значимость исследования представлена:

- установкой данного исследования на актуализацию принципа единства между теорией и практикой, наукой и образованием;

- описанными в диссертации теоретическими положениями, с ориентированностью на констатацию способов и путей выбора методов обучения на уроках «Информационная технология» с приоритетом их оптимальности;

- установлением корреляции между процессом формирования знаний и умений, содействующих оптимальному выбору методов передачи компьютерных знаний, умений и навыков с одной стороны, и целеполагающим построением процесса подготовки, повышения квалификации и самообучения учителей информатики с другой;

- рекомендациями практического характера для оптимального выбора методов обучения, проверенных опытно-экспериментальной работой и сформулированных на основе ее результатов.

Достоверность и обоснованность диссертационных результатов обеспечивается:

- анализом исследуемой проблемы в методологическом ракурсе;

- применением методов исследования эмпирического и теоретического характера, сообразно с поставленными задачами;

- согласованностью между теоретическими основами исследования и разработанной в рамках диссертации модели формирования готовности будущих

учителей информатики к выбору методов обучения компьютерным знаниям умениям и навыкам с учетом их оптимальности;

- действенностью взаимосочетания эмпирических и теоретических методов исследования, соответствующих предмету педагогического эксперимента и его системности, что обосновывает цель, задачи и гипотезу диссертации;

- продолжительностью и потенциальной возобновимостью педагогического эксперимента, итоги которого совпадают с общими показателями и результатами исследования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования: *пункту 1* –Методология педагогических исследований (развитие предметной области педагогики; диалектический характер взаимосвязи педагогической науки и образовательной практики;), *пункту 4* - Теории и концепции обучения (типы и модели обучения, границы их применимости; образовательные технологии; концепции развития учебно-методического обеспечения процесса обучения и средств обучения;), *пункту 6* - Концепции образования (концепции интеграции учащихся в новую социальную среду средствами образования; качество образования и технологии его оценивания; технологии создания и развития образовательной среды; инновационные процессы в образовании;) и *пункту 7* - Практическая педагогика (обобщение передового педагогического опыта; инновационное движение в образовании; опытно-экспериментальная деятельность образовательных учреждений;).

Личный вклад соискателя научной степени. Личный вклад соискателя определяется комплексным анализом проблемы; в правильном сочетании теоретических и экспериментальных исследований, количественном и качественном анализе материалов; использованием набора методов, связанных с темой, целью и задачами исследования; проведением опытно-экспериментальной работы и практического утверждения положений научной работы в ходе эксперимента, обработкой и анализом результатов экспериментальных данных, разработкой и публикацией научных статей, участием в научных мероприятиях, обобщением результатов исследования и разработкой диссертации.

Апробация и внедрения результатов исследования представлена:

- выступлениями автора на городских и областных педагогических чтениях учителей Согдийской области, на ежегодных научно-практических конференциях профессорско-преподавательского состава ХГУ им. академика Б. Гафурова (2010-2019г.г.).

- публикацией результатов исследования, которые стали достоянием широкой педагогической общественности.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты научной работы отражены в 21 научных публикаций, 8 наименований из которых опубликованы в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан, а также представлены и рассмотрены на научно-методических семинарах, круглых столах и научно-практических конференциях в Институте развития образования им. А. Джоми Академии образования Таджикистана и Худжандском государственном университете им. академика Б. Гафурова (в 2017-2021 гг.).

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения, списка используемой литературы, 18 рисунков и 14 таблиц, которые составляют 177 страниц компьютерного набора.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении дается обоснование актуальности темы, уточняются объект, и предмет, гипотеза, цель и задачи исследования, намечаются его этапы в соответствии с логикой, устанавливается научная новизна, теоретическая и практическая значимость, формулируются положения, вынесенные на защиту, предоставлены сведения об апробации.

В первой главе - «Теоретические основы определения сущности, содержания, дидактического предназначения и классификация методов обучения» – раскрывается роль, место, содержание методов обучения в контексте достижения целей обучения, систематизации и классификации обучающих методов, рассматриваемых с точки зрения принятия их в виде условия по рациональному их выбору, а также осуществляется конкретизация дидактической ценности анализа, связанного с опытом их универсализации.

Проблема «Методов обучения» считается одной из стержневых и непростых в разделе «Дидактика» по курсу педагогики, ибо определение методов обучения и их классификация - не представлено единым мнением в среде ученых дидактов. Теоретические разногласия, в свою очередь, обуславливают затруднения в практическом использовании методов обучения. В этом контексте актуальность не утратили положения, сформулированные блестящими советскими дидактами В.В. Краевским и И.Я. Лернером.

Для того, чтобы полноценно определить понятия методы обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам, требуется логическое рассмотрение понятия «метод». Философский энциклопедический словарь представлен следующим понятием: «Метод (от греч. *Metodos* – путь исследования или познания, теория учение, способ построения и обоснования системы философского знания; совокупность приёмов и операций практического и теоретического освоения действительности. Своими генетическими корнями метод восходит к практической деятельности. Приемы практических действий человека с самого начала должны были соотноситься со свойствами и законами действительности, с объективной логикой тех вещей, с которыми он имел дело».

С установкой на представленных логико-дидактических соображениях, мы полагаем, что методы обучения представлены путями, способами, приемами, которыми отражается взаимосвязанная деятельность преподавателя и обучающихся, связанная с формированием знаний, умений и навыков, а также воспитанием и развитием обучающихся. Методы обучения, которые могут рассматриваться как в виде методов преподавания, так и в виде как методов учения, предстают основным инструментом для организации деятельности, как педагога, так и обучающихся.

Данное исследование ориентированно на материализацию целей преподавания компьютерных знаний, умений и навыков. Освоение компьютерных знаний, умений и навыков, представленное методами обучения, включает и действия учителя в учебном процессе, и деятельность учеников учебно-познавательного характера. Методы обучения в контексте дидактики, рассматриваемой как целостная система, представлены как одна из важнейших ее составляющих, ибо они имеют значимость системообразующего элемента в системе, который, как двигатель данной системы, обуславливает и ориентирует ее движение в конкретном направлении.

Цели и задачи обучения, определяемые содержанием обучающего процесса, его законами и закономерностями, правилами и принципами, видами и формами по организации обучения не должны обособляться от категории «методы обучения», что,

как правило, часто не учитывается многими учебниками по педагогике и частной методике. Взаимосвязь методов обучения с другими дидактическими понятиями можно представить в следующем виде:

Условные обозначения: к.з.у.н. – компьютерные знания, умения и навыки.

Рисунок 1. Роль и место методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам в дидактической системе

Уровень теоретической и практической компетентности субъектов, работающих в рамках конкретных методов обучения обуславливает продуктивность в их реализации.

Чешский педагог Я.А. Коменский в «Великой дидактике» впервые представил методы обучения как объект научного исследования. В процесс разработки теории методов обучения наряду с Я.А. Коменским немаловажный вклад был внесен Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, А. Дистервегом, К.Д. Ушинским, Л.Н. Толстым, Дж. Дьюи, У. Джемсом и другими представителями психолого-педагогической науки. Период развития советской педагогики определяется активизацией разработок относительно теоретических основ методов обучения, что подтверждается работами М.Н. Скаткина, И.Я. Лернера, В.В. Краевского, Ю.К. Бабанского, Н.Ф. Талызиной, В.С. Выготского, М.И. Махмутова, С.Л. Рубинштейна и многих другие советских педагогов и психологов. В Таджикистане к проблеме разработки теоретических основ методов обучения в своих трудах обращались М. Лутфуллоев, Ф. Шарипов, И.Х. Каримова, У. Зубайдов и др.

Следует учитывать, что процесс разработки по использованию методов обучения связан с учетом единых методологических позиций в психолого-педагогическом знании. Аналогичных подходов также предусматривает и выявление целесообразных положений по логическим, кибернетическим и иным объективно требуемым основам в теории методов

обучения. В этом контексте, в целях выявления единых основ у авторов учебников по педагогике и частной методике в целом, освещение тем по «Методам обучения» требует единой интеграции. Нами полагается, что получение гарантированного результата при подготовке будущих учителей к использованию методов обучения для организации обучающего процесса, требует определенной консолидации всех перечисленных педагогических субъектов в основе на единство теоретической и практической подготовки будущих учителей.

С первых шагов обучения целесообразно обучать и приучать студентов к разумному использованию учебного времени, что предполагает освоение ими принципов «Что делать?» и «Как учиться?». В данном случае особую ценность имеет приучение обучаемых, как школьников, так и студентов к алгоритму учения, способам применения методов учения, например приему комментированного управления по С.Н. Лысенковой, предусматривающего осуществление профессионально-педагогической подготовки будущих учителей информатики на основе смоделированного в школе учебного процесса, где будущий учитель, в нашем случае - будущий преподаватель информатики, подготавливается к использованию компьютерного управления.

С психологической точки зрения данный способ является одним из лучших, обеспечивающих запоминание при выполнении конкретных действий в контексте системы в целом. Опыт показывает, что такая организация компьютерной учебно-познавательной деятельности эффективна и с точки зрения субъектно-коллективного аспекта.

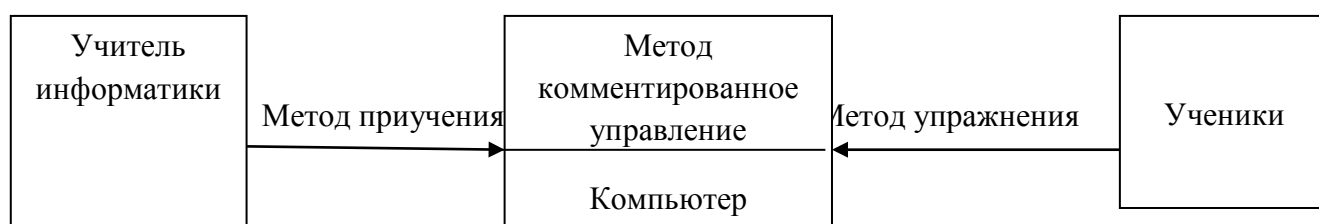

Рисунок 2. Применение метода комментированного управления в процессе занятий по «Информационные технологии»

Таким образом, учебно-познавательная деятельность при освоении компьютера организовывается на основе рационального сочетания, оптимальной стыковки трех методов: метода приучения, метода упражнения и метода комментированного управления. Например, если допустить, что какое-либо компьютерное умение (рассматриваемое в виде системы действий) состоит из конкретных действий (элементов), выражающихся через следующую формулу: $KY = d^1 + d^2 + d^3 + d^4 + d^5 + d^6 + d^n$, где KY – представлено компьютерным умением, а «д» - действием. То процесс по приучению в выполнении данного умения будет связан с выполнением конкретной операции на компьютере ведущим учеником, которым, при этом параллельно вслух проговаривается каждое свое действие, ученики, вслед за ведущим, повторяя вслух его команды, выполняют каждое действие на компьютере, а также проговаривают его вслух.

Анализ опыта передовых учителей информатики показывает, что два типа метода контроля при работе с компьютером необходимо использовать для контроля и регулирования общения детей с компьютером. В обоих случаях применения методов контроля необходим постепенный переход от контроля со стороны учителя информатики и родителей к самоконтролю со стороны самих обучающихся. В этой связи, важно проявление заинтересованности в успешности процесса обучения учащихся со стороны не только школы и учителей, но также семьи и родителей, и здесь уместно напомнить о принятом в Республике Таджикистан «Законе об

ответственности родителей за обучение и воспитание детей» (2011 г.), ибо, чем лучше сами родители подготовлены, тем больше с их стороны может быть оказана помощь своим детям. В связи с этим, в современных условиях особую актуальность при формировании компьютерных знаний, умений и навыков приобретает аспект сотрудничества школы, семьи и общественности, который должен учитываться моделью по формированию компьютерных знаний, умений и навыков при профессионально-педагогической подготовке будущего учителя информатики в вузе.

Классификацию методов относят к разряду сложных вопросов теории методов обучения.

Систематизация и дидактическая интерпретация классификаций методов обучения способствуют созданию необходимого дидактического условия для их рационального выбора и применения. Наиболее известная классификация представлена общеизвестной, «источниковедческой» классификацией, в рамках которой предусматривается дифференциация всех обучающих методов в диапазоне следующих групп, называемых словесными, наглядными и практическими. Е.И. Перовская, Е.Я. Голант, Д.О. Лордкипанидзе, Н.М. Верзилин, С.Г. Шаповаленко отобразили в своих работах научную и учебную педагогическую литературу относительно данной классификации методов обучения.

Характеристика упомянутой классификации возможна на основе применяемого учителем средства обучения: словесное, наглядное, практическое. Следовательно, мы имеем дело с тремя видами обучения: словесное обучение, наглядное обучение и практическое обучение.

Рамками поставленной нами задачи предусматривается не столько интерпретация классификаций по методам обучения, сколько конкретизация важных аспектов, требующих внимательного к ним отношения при осуществлении анализа по данным классификациям. Использование обучающих методов должно предусматривать дидактический баланс при их практическом применении, что предполагает обеспечение школ удовлетворительным объемом целесообразных словесных, наглядных и практических средств обучения, которые должны быть в школьной библиотеке, а также учебниками, учебно-методической и научной литературой, в соответствии с каждой учебной дисциплиной и в необходимом количестве.

Актуализация применения практических методов обучения предусматривает существование надлежащих дидактических условий. Усваивание дисциплины «Информационные технологии» предполагает учебной обучающей деятельности обучающихся за компьютером. Наглядность в преподавании любого учебного предмета не предусматривает ограничения лишь словесными методами обучения, ибо, соблюдение баланса, предусматривающего дидактическое равновесие в применении методов, представленных словесными, наглядными и практическими обучающими методами, является залогом грамотной организации процесса обучения.

Актуализация словесных методов обучения предусматривает надлежащее овладение искусством слова, умением общаться, как со стороны учителя, так и учеников, что определяется особой дидактической функцией речи. Не случайно, что еще Кайковус в своем трактате «Кобуснаме» поучает своего сына: «... изучай речь основательно и умело, обрети умение выражаться всегда красноречиво. Недаром ведь сказано: тот, чья речь сладкозвучней, имеет большее число доброжелателей. При всем умении, однако, стремись к тому, чтобы твои слова были к месту, ибо неуместно произнесенные слова, даже если они хорошо высказаны, будут казаться неприглядными».

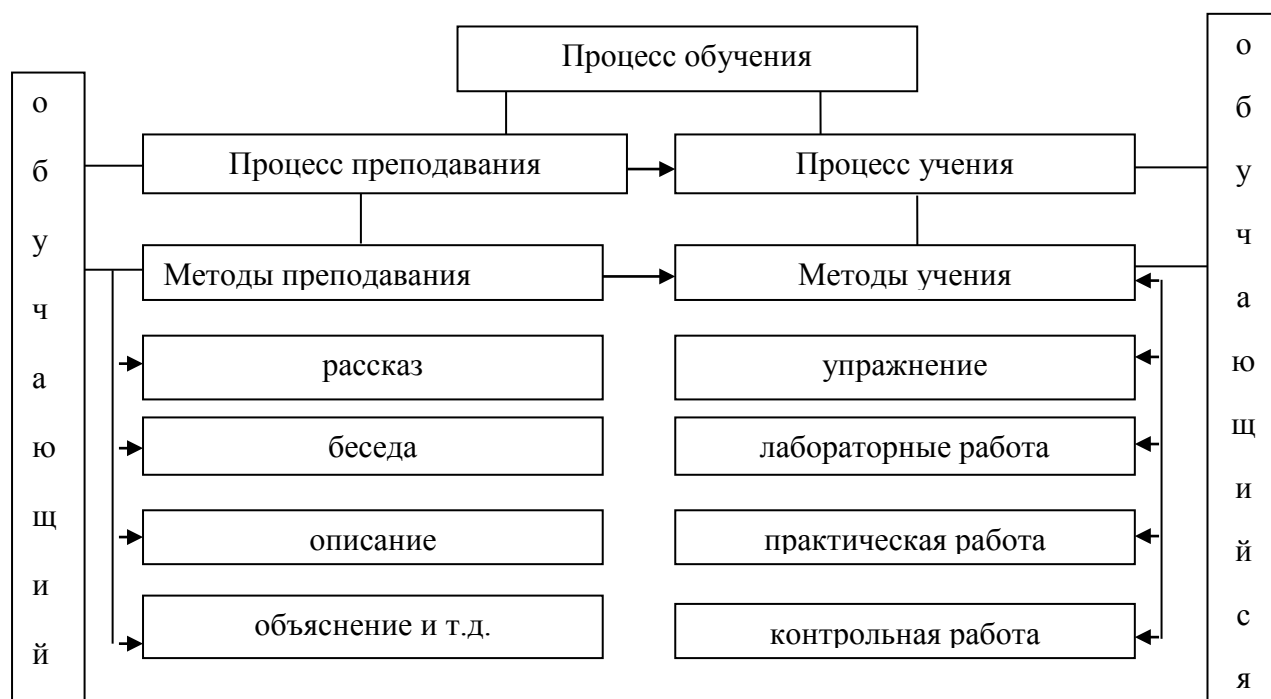
Как и другие методы обучения, целесообразно рассматривать словесные методы обучения на плоскости двух уровней: дидактическом и частно-методическом. Дидактическое значение наглядных обучающих методов подчеркивали учителя -

новаторы, умеющие со знанием дела сочетать речь с наглядностью, методы обучения словесного и наглядного порядка. В.Ф. Шаталов заостряет внимание на том, что: «Компактными опорными сигналами может быть представлена целостная методическая система, ибо положительное воздействие опорных сигналов предусматривает их непосредственное включение в целостную методическую систему как ее обязательной части.

Дидактическим балансом предусмотрено и применение соответствующих методов обучения практического характера, наиболее распространенными формами которых считаются лабораторная и самостоятельная работа. Это относится и к учебной дисциплине «Информационные технологии», при изучении которой занятия в основной своей массе практические, чем обуславливается грамотное овладение компьютером, ориентированное на усвоение теоретической базы по информационным технологиям.

Рассмотрение другой классификации методов обучения, которая называется бинарной, представлена М.И. Махмутовым. Она имеет следующее схематическое изображение, представленное на Таблице №1. Автором классификации процесс обучения рассматривается с позиций двухстороннего процесса, взаимосвязь и взаимообусловленность которого определяется конечным качественным результатом всего обучающего процесса, включающего в себя преподавание и учение.

Таблица 1. Классификация бинарных методов обучения

Исходя из этой классификационной концепции вытекает следующее заключение: задача учителя связана не только и не столько с формированием знаний, сколько с вооружением учащихся, в первую очередь, методами учения, т.е. ученики должны знать и уметь «Как учиться?». Успешное решение данной задачи представлено учителями – новаторами, которые обучали учащихся не только методам учения, но и методами преподавания. Внедрение педагогики сотрудничества, прежде всего, опирается на процесс организации педагогического сотрудничества обучающихся через различные формы их проявления. Ибо организацией процесса взаимообучения предполагается передача части функциональных обязанностей преподавателя по организации обучающего процесса самим обучающимся, что предусматривает значительную разгрузку преподавателя, который сможет в целостном процессе обучения больше

внимания уделять выполнению управленческой функции взамен преподавательской. В связи с этим, в преподавании учебного предмета «Информационные технологии» важное значение приобретает конкретизация методов преподавания и методов учения компьютерным знаниям, умениям и навыкам,

Каждой учебной дисциплиной на основе собственной специфики, изучается конкретный круг предметов и явлений, представленных их связями и отношениями через конкретную форму оригинала или ее модели, рассматриваемых как заменители представленного оригинала. В настоящее время презентация обучающего материала рассматривается в виде трех способов изучения предметов и явлений, представленных:

1) через натуральную, реальную форму, в основе на их реальные объективные связи и отношения;

2) через использование обучающих текстов на естественном языке;

3) через искусственный язык, представленный моделями, схемами, диаграммами, рисунками, которые отражают их с точки зрения сущности и явления.

Применительно по учебному предмету «Информационные технологии» главными предметами являются: компьютер, Интернет, электронная почта и т.п., а главным явлением - вычисления, которые и являются оригиналом.

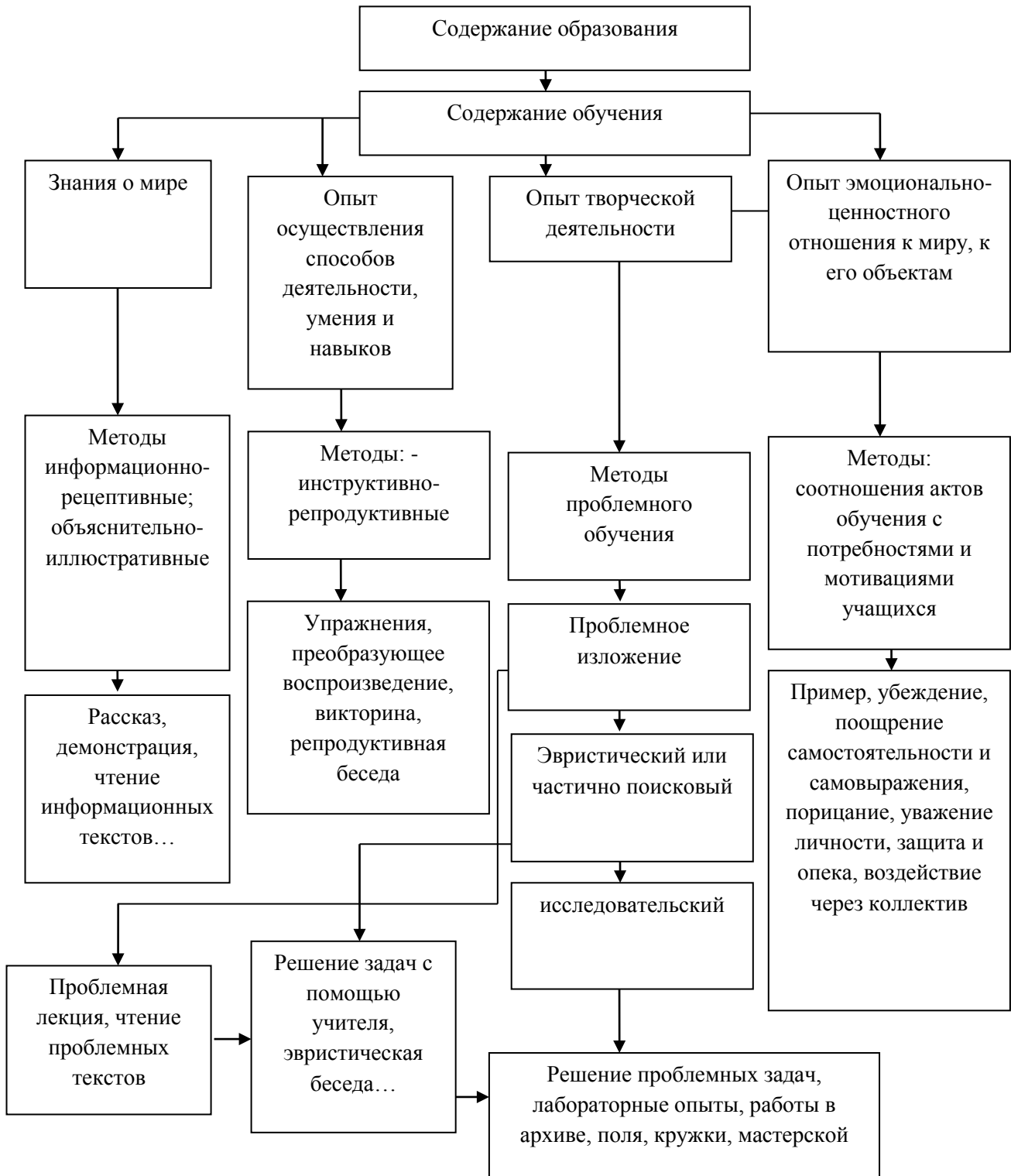
Особую дидактическую значимость имеет и классификация предложенная Ю.К. Бабанским. Предложенная им классификация включает в свое содержание и другие классификации методов обучения, в частности классификации, предложенные М.Н. Скаткиным и И.Я.Лернером, М.И. Махмутовым, которая представлена в таблице №4.

Таблица №2

II группа методов		III группа методов		
Методы стимулирования и мотивации учения		Методы контроля и самоконтроля в обучении		
I подгруппа	II подгруппа	I подгруппа	II подгруппа	III подгруппа
методы стимулирования интереса к учению	методы стимулирования долга и ответственности в учении	методы устного контроля	методы письменного контроля	методы лабораторно-практического контроля
познавательных игр	убеждения в значимости учения	индивидуального опроса	контрольных письменных работ	Контрольные лабораторные работы
учебных дискуссий	предъявление требований упражнения в выполнении требований	фронтального опроса	письменных зачётов	машинного контроля
создание ситуаций эмоционально-нравственных переживаний -создание ситуаций занимательности; создание ситуаций апперцепции (опоры на жизненный опыт)	поощрение в учении	устных зачётов	письменных экзаменов	
-создание ситуаций познавательной новизны.	недостатки в учении	устных экзаменов программированного опроса	Программированных письменных работ	

Следующая классификация методов обучения предложена И.Я. Лернером и М.Н. Скаткиным, которая представлена схематическим изображением в Таблице №3.

Таблица 3. Классификация методов обучения в зависимости от элемента содержания образования

По сравнению со всеми предыдущими классификациями методов обучения, данные классификации более совершенны и имеют диалектический характер, так как количество групп и подгрупп методов обучения, а также количество методов в них не ограничены.

Анализом научных и учебных материалов выявлено отсутствие единых положений по данной проблеме, проявляющихся отсутствием среди ученых дидактов единой платформы

при определении понятия - методы обучения, а также по их соотношению с приемами и формами организации обучения, выбором методов обучения.

Все опыты, анализ которых был представлен в исследовании, увязывались с осуществлением изысканий по универсальным методам обучения и имели свое рациональное зерно, хотя и не увенчались успехом. Только глубокий и всесторонний анализ и творческое использование данного рационального зерна в будущем способствует адекватному решению соответствующих теоретических и практических проблем по методам обучения. В противовес терминологической путанице, имеющей место в теории обучения, в том числе и в теории методов обучения, должна быть представлена четкая и однозначная система функционирования дидактических понятий, в том числе и понятий, связанных с методами обучения, с их преломлением по отношению к компьютерным знаниям, умениям и навыкам, классификация которых требует своей систематизации, способствующей их оптимальному выбору при их использовании.

Вторая глава – «Опытно-экспериментальная работа по систематизации методов обучения в контексте совершенствования теоретической и практической подготовки будущих учителей информатики к оптимальному выбору методов обучения» освещает уровень готовности преподавателей информатики к осуществлению оптимального выбора методов по компьютерному обучению в процессе экспериментальной деятельности.

Опытно-экспериментальной работой предполагалась реализация научно-методического поиска, связанного с рациональными способами, подготавливающими будущих учителей в сфере информационной деятельности к осуществлению оптимального выбора методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам. Данный поиск проводился по двум направлениям, предусматривающих теоретический и практический, в целях обозначения единых основ в теории и практике, обуславливающих возможности выявления оптимальных способов.

Формирующий эксперимент был направлен на улучшение качества работы учителей информатики в плане выбора, исследования и анализа применения методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам в целях качественного улучшения работы учеников на компьютере.

Компьютеризация сферы образования зависит от создания надлежащей материально-технической базы. Для решения данной задачи было принято постановление Правительства Республики Таджикистан от 2 сентября 2010 г. №416 «О государственной Программе компьютеризации учреждений общего образования Республики Таджикистан на 2011-2015г.г.». До 1 января 2015 г. в учреждениях общего образования городов и районов Согдийской области функционировали 947 компьютерных классов с 13290 современными компьютерами и 1869 принтерами.

Компьютеризация учреждений общего образования Согдийской области согласно годовому плану в 2015 года в городах и районах составила: Бобочон Гафуровский район - 89,3%, Чкалов - 64%, Кайраккум - 60%, Гончи - 50%, Худжанд - 47,8%, Исфара - 37%, Истаравшан - 26,7%, Горная Матча - 20%, Ашт - 6,1%, Пенджикент - 2,9%. К сожалению в городах и районах Айни, Матча, Шахристан за девять месяцев 2015 года для учреждений общего образования не была куплена компьютерная техника. На современном этапе в 957 компьютерных классах имеется 13707 компьютеров, 2018 принтеров из которых 362 обеспечены постоянным электроснабжением и 516 - дизельным генератором, что немаловажно в условиях ограничения и дефицита электроэнергии в зимний период. Это обеспечивает выполнение программы на 10,4 %. И соответственно на 14,3 учеников 7-11 классов выделяется 1 компьютер. Для полного выполнения требований Программы компьютеризации необходимо приобретения 624 единиц компьютерной техники для нужд

учреждений общего образования области. В том числе по городам и районам: Пенджикент - 328, Гончи - 133, Истаравшан - 57, Джаббар Расулов - 64, Спитамен - 23, Ашт - 19.

Процесс компьютеризации и подключения к глобальной сети Интернет учреждений общего образования является важным условием оптимизации компьютерного образования школьников. За шесть месяцев 2015 г. 57 учреждений общего образования области были подключены к Интернету, что составило 41% от годового плана. В масштабе области 663 учреждений общего образования подключены к глобальной сети Интернет. В общеобразовательной школе №19, в физико-математическом лицее №1, в Совместной таджикско-турецком лицее, в гимназии №4 города Истаравшана, в школе одаренных учеников Бободжон Гафуровского района и в президентской школе г. Бустон представлены электронными библиотеками.

При изучении учебной темы перед учителем встает проблема выбора оптимального варианта набора, сочетания, системы методов обучения для конкретного случая, т.е. для конкретной формы организации обучения, для конкретного типа и вида урока, для конкретной темы, для конкретного класса.

Методы компьютерного обучения и методы компьютерного взаимообучения подразделяются на групповые и индивидуальные. Методы компьютерного взаимообучения объективно необходимы, ибо один учитель не в состоянии качественно обучить всех учеников в силу ограниченности учебного времени.

Методы контроля под руководством учителя осуществляются посредством устного опроса, выполнения письменных заданий а также машинного опроса (опроса за компьютером). Для проверки могут быть использованы также тесты.

Таким образом, глубокий и всесторонний фундамент по компьютерной грамотности обучающихся обусловлен внедрением в обучающий процесс различных методов, связанных с формированием и контролем за компьютерными знаниями, умениями и навыками, и методов, связанных с приучением и контролем деятельности обучающихся во время работы с компьютером со стороны преподавателя информатики. Как показывает практика реализация целей при профессиональной педагогической подготовке кадров, в частности в Худжандском государственном университете им. академика Б. Гафурова, обусловлена сотрудничеством между кафедрами общей педагогики, информатики, общей психологии, методики преподавания математики и информатики.

Компьютерное обучение связано с организацией учебно-познавательной деятельности на компьютере, сущность которой заключается в компьютерном преподавании и компьютерном учении с целью формирования соответствующих знаний, умений и навыков у обучающихся под руководством преподавателя.

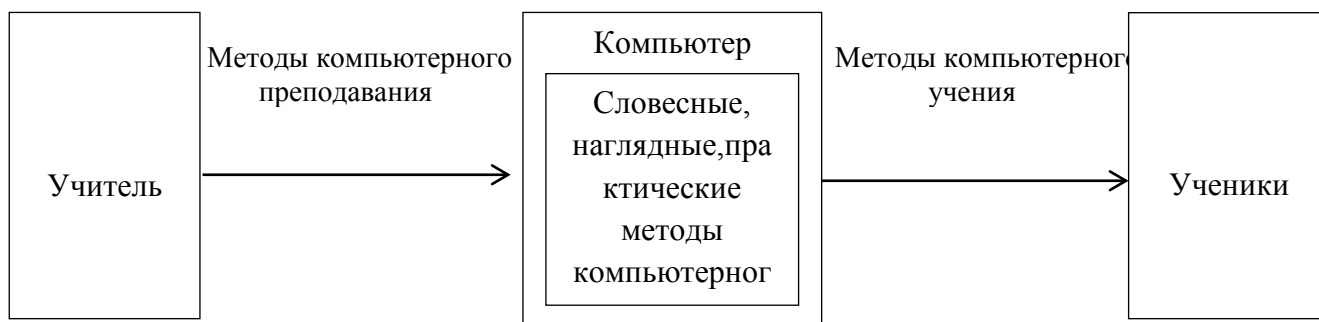

Рисунок 3. Методы компьютерного обучения

Методы формирования компьютерных знаний, умений и навыков - это пути и приемы преподавания и учения содержания компьютерного обучения с целью подготовки обучающегося обучаемым к работе на компьютере.

В этом контексте все методы по формированию знаний, умений и навыков по освоению компьютера дифференцированы в русле четырех групп, представленных методами по:

- 1) репродуктивному обучению компьютеру;
- 2) проблемному обучению компьютеру;
- 3) частично-поисковому обучению компьютеру;
- 4) поисковому обучению компьютеру.

Взаимосвязь и взаимообусловленность методов, связанных с формированием знаний, умений и навыков по усвоению работы на компьютере представлена на Рисунке № 5.

В этом контексте, систематизация методов, связанных с компьютерным обучением целесообразна с точки зрения их практического использования при изучении курса «Информационные технологии».

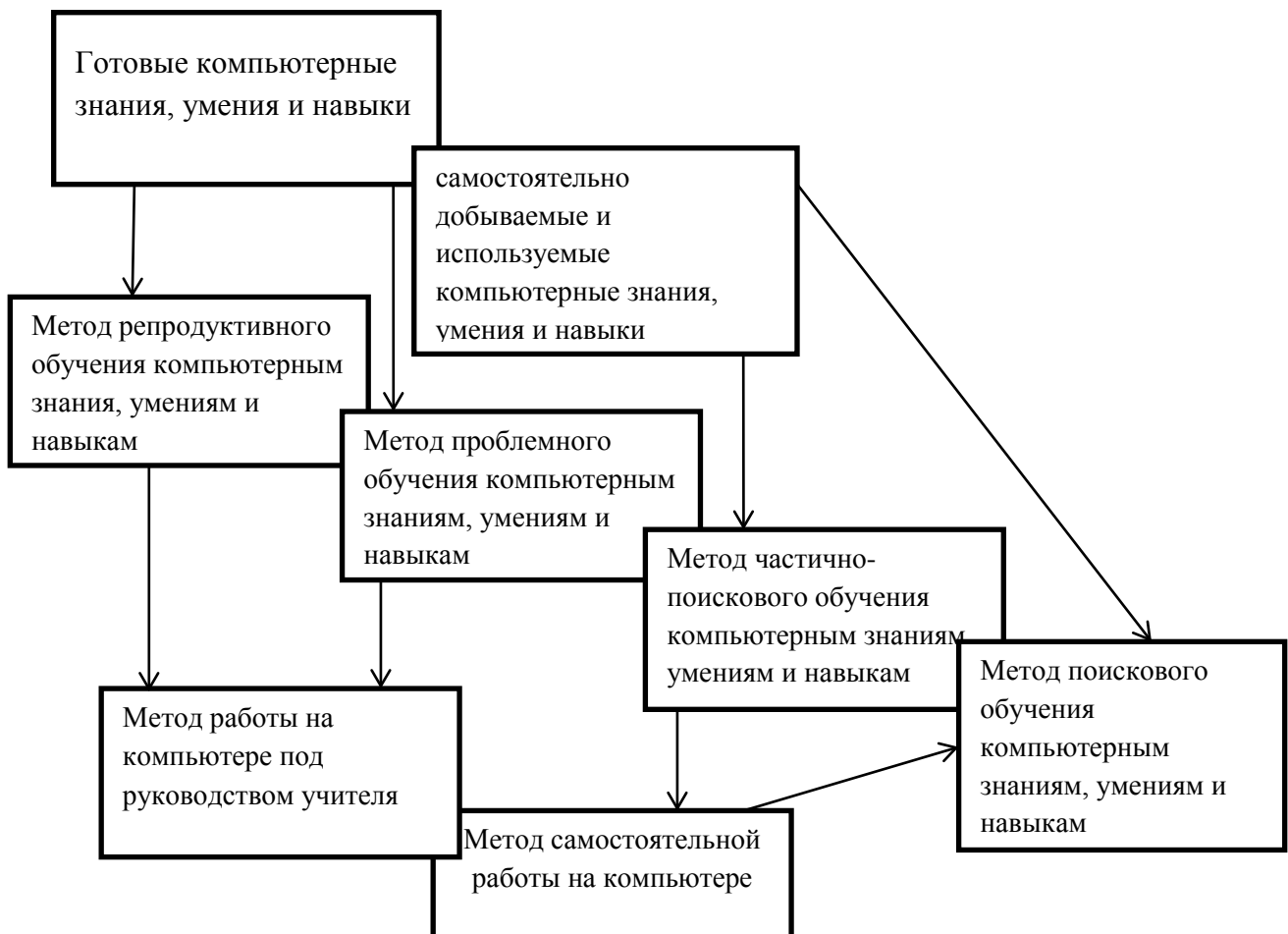

Рисунок 4. Взаимосвязь и взаимообусловленность методов формирования компьютерных знаний, умений и навыков

Рассмотрим 2 этапа решения задач с помощью ЭВМ. Данная тема также имеет свои основные понятия, которые являются ключевыми для понимания содержания данного характера. Это понятия: модель задачи, математическая модель, программа, язык программирования, алгоритм, вычислительный эксперимент.

Словесное, наглядное и практическое оперирование данными понятиями требуют рационального использования тех или иных сочетаний словесных, наглядных и практических методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам.

Следующая схема показывает сущность и основное предназначение ЭВМ.

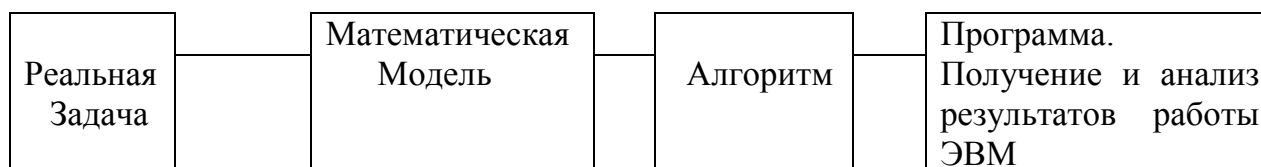

Рисунок 5. Предназначение ЭВМ

Данную схему можно рассматривать как образец оптимальной иллюстрации компьютерного знания.

Мощный рычаг для процесса усвоения и восприятия учебной информации по компьютерным знаниям, умениям и навыкам представляет собой также и формирование познавательного интереса к приобретению умения использования компьютерной техники и технологии.

Специфические задачи данной учебной дисциплины представлены трансформацией задач в сфере учебных и научно-технических дисциплин на язык машины для оказания помощи специалисту в точном и оперативном их решении в максимально короткие сроки.

Модель должна включать не все детали решаемой задачи, а наиболее главные существенные, поскольку основная функция ЭВМ представлена вычислением, что требует «перевода» задачи на язык математики, то есть составление математической модели. Построением математической модели задачи предусматривается:

- 1) акцентуация на предположениях, создающих основу для математической модели;
- 2) установить, что следует считать исходными данными и результатами;
- 3) фиксирование математических корреляций (формул, уравнений, неравенств и т.п.), которые обеспечивают связанность результатов и исходных данных.

Однако составление математической модели не является заключительным этапом. Далее следует осуществить «перевод» математической модели на язык программирования в целях получения алгоритма, ибо ЭВМ способна решать выдвигаемую задачу на основе алгоритма.

Опытно-экспериментальной работой, связанной с выявлением значимости систематизации по обучающим методам у будущих учителей в контексте осуществления ими выбора обучающих методов продемонстрированы через следующие результаты в контрольной и экспериментальной группах.

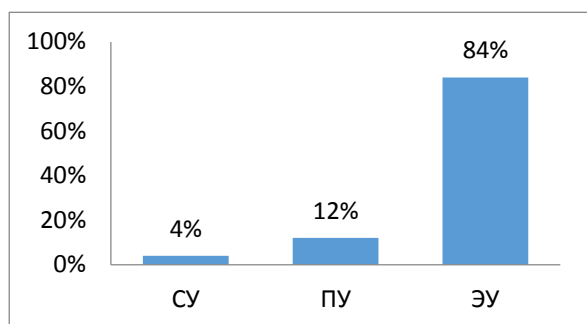

Рисунок 6. Диаграмма результатов результатов контрольной группы до эксперимента

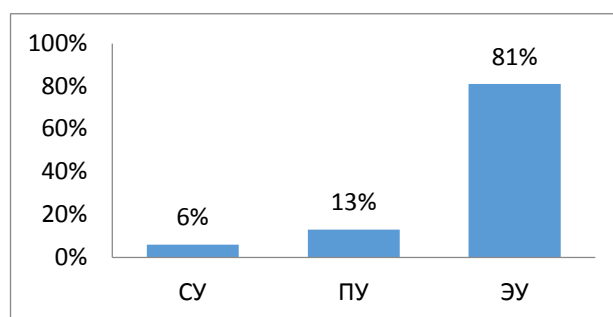

Рисунок 7. Диаграмма экспериментальной группы до эксперимента

Условные обозначения: СУ - системный уровень; ПУ- полусистемный уровень; ЭУ- элементарный уровень.

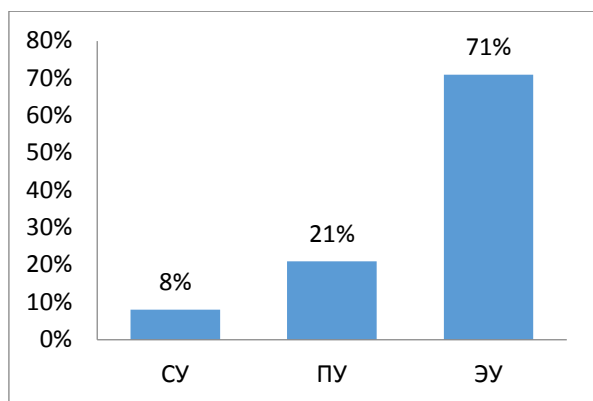

Рисунок 8. Диаграмма результатов контрольной группы после эксперимента

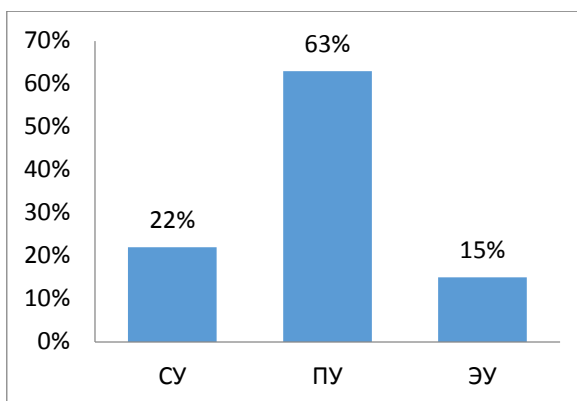

Рисунок 9. Диаграмма результатов экспериментальной группы после эксперимента

Из диаграмм, отображающих результаты опытно-экспериментальной работы до эксперимента в обеих группах, следует, что экспериментальная и контрольная группы имеют почти одинаковые условия: СУ-4% и 6%; ПУ-12% и 13%; ЭУ- 84% и 81%. Однако существенные изменения наблюдаются после проведения эксперимента. Так, число студентов, находящихся на системном уровне в контрольной группе выросло до 8%, тогда как в экспериментальной группе виден рост сходного результата - до 22%.

Рост показателей в контрольной группе на полусистемном уровне достигает 21%, в экспериментальной группе этот же результат равен 63%, что в три раза больше чем в контрольной группе.

Студенты, находящиеся на элементарном уровне, в контрольной группе составили - 71% от общего числа, в экспериментальной - 15%, что на 56% меньше.

Таким образом, полученные результаты свидетельствуют о том, что разработанная технология по формированию системного подхода и сознательного отношения к выбору методов обучения у будущих учителей имеет определенную научно-методическую ценность и ее можно рекомендовать к внедрению.

Опытно-экспериментальная работа, связанная с изучением, обобщением и применением исторического и передового современного опыта в контексте осуществления выбора и творческого использования обучающих методов представлена отражением результатов по контрольной и экспериментальной группам в таблице № 4.

Таблица № 4

№	Уровни	Контрольная группа		Экспериментальная группа	
		До эксперимента	После эксперимента	До эксперимента	После эксперимента
1	Системный уровень	00,2 %	0,13 %	00,3 %	0,19 %
2	Полусистемный уровень	00,8 %	0,28 %	00,6 %	0,69 %
3	Элементарный уровень	0,90 %	0,59 %	0,91 %	0,12 %

Сравнение полученных в контрольной и экспериментальной группах результатов после эксперимента обнаруживает рост численности студентов, находящихся системном уровне, в контрольной группе - до 0,13 %, а в экспериментальной группе оптимальный результат равен 0,19 %, и разница между ними - 00,6 %.

В контрольной группе после завершения эксперимента 0,28 % студентов продемонстрировали полусистемный уровень, на этом же уровне находились 0,69 % студентов экспериментальной группы, и следовательно, их на 0,41 % больше.

В контрольной группе число студенты, находящихся на низком уровне, сократился от 0,90 % до 0,59 %, в экспериментальной группе аналогичный результат составил от 0,91 % до 0,12 %.

Как выявляют результаты экспериментальной работы - разница существенная, что свидетельствует о том, что внедрение предложенной технологии по изучению, обобщению и творческому применению исторического и современного передового педагогического опыта по выбору и использованию методов обучения способна эффективно влиять на конечный результат учебного процесса по компьютерной грамотности студентов.

В ходе формирующего эксперимента нами были организованы и проверены следующие меры корректировочного характера. Учебные планы были составлены исходя из учета мнения педагогов, школьников и методистов в направлении подготовки высококвалифицированных учителей информатики. Государственные стандарты, учебные программы, силлабусы и, следовательно, учебники, учебно-методические пособия разрабатывались и составлялись с учетом специфики профессии учителя информатики. Это касалось, прежде всего, ряда циклов учебных дисциплин, представленных: педагогикой, психологией, родным языком, иностранными языками. В целях реализации рассматриваемых целей и задач был организован ряд совместных совещаний, заседаний и научно-методических конференций, связанных с обменом мнениями, опытом и т.п. Был организован цикл по взаимному посещению занятий, тематика которых была связана с реализацией межпредметных связей и, в особенности, с процессами оптимизации процесса подготовки будущих преподавательских кадров в контексте владения ими оптимальными способами по выбору обучающих методов, направленных на реализацию функций, применяемых при обучении знаниям, умениям и навыкам в освоении компьютера, с основой на образовательную, воспитательную и развивающую функции образования.

Оценкой по уровню готовности у будущих преподавателей в ходе фиксирующего и формирующего экспериментов, обуславливалось использование разработанной модели, функционирование которой определялось раскрытием каждого цикла обучающих дисциплин собственных функциональных аспектов в рамках своих теоретических и практических занятий.

С этой точки зрения, циклом обучающих дисциплин, связанных с информационными технологиями предусматривалось вооружение будущих преподавателей информатики конкретным содержательным материалом, который предусмотрен для школьного обучения компьютеру; циклом педагогических; циклом психологических дисциплин; циклом предметов по методике преподавания информатики.

байналмилалии илмӣ-амалӣ бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” дар мавзӯи “Баррасии муаммоҳои муосири илмҳои физикаю техника ва технологияи нимноқилҳо”, МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров” (Хучанд, 18 – уми майи соли 2021). Нашриёти “Нури маърифат” Хучанд -2021.– С. 518-522.

[8-А] Аҳмадбекова М. Оид ба истифодаи технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар соҳаи маориф / М. Аҳмадбекова // Маводи конференсияи вилоятии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Проблемаҳои муосири таҳсилоти математикӣ ва технологияи иттилоотӣ дар мактабҳои миёнаи олӣ” бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф барои солҳои 2020-2040 (31 майи соли 2021) Хучанд-2021. С.360-363.

[9-А] Аҳмадбекова М. Шароити педагогӣ ва салоҳиятҳои тарроҳии муаллим дар раванди таҳияи дарси мултимедиявӣ / М. Аҳмадбекова // Конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф» дар мавзӯи: «Омӯзиш ва татбиқи технологияҳои иттилоотии муосир дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ»

Коллеҷи техникии ДТТ ба номи академик М. Осимӣ, – Душанбе, 2021. - С. 111-116.

[10-А] Аҳмадбекова М. Таълими фанҳои технологияи иттилоотӣ дар синфҳои ибтидоӣ ва хусусиятҳои он / М. Аҳмадбекова // Раҳнамои омӯзгор №3 (3) 2021. Маҷмуаи мақолаҳои профессорону омӯзгорони МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров”. “Нури маърифат”– Худжанд, 2021. - С. 95-99.

[11-А] Аҳмадбекова М. Технологияи иттилоотӣ дар иқтисодиёт / М. Аҳмадбекова // “Муаммоҳои муосири математикаи татбиқӣ ва нақши он дар тавсеаи тафаккури техникии ҷомеа” Нашриёти “Нури маърифат”. Хучанд, 2021 - С. 286-287.

[12-А] Аҳмадбекова М. Преимущества дистанционного обучения. / М. Аҳмадбекова // “Современные проблемы прикладной математики и их роль в формировании технического мировоззрения общества”, (Материалы республиканской научно-практической конференции) Нашриёти “Нури маърифат” Хучанд 2021 - С. 211-212.

[13-А] Аҳмадбекова М. Аҳамияти истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар системаи таълими техникӣ ва касбӣ / М. Аҳмадбекова Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба эълони шудани солҳои 2020-2040 “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф”. Рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ: роҳҳои татбиқи натиҷаҳои онҳо дар истеҳсолот // Хучанд, ҶДММ “МТХ-Даврон” 2021, - С. 361-365.

**ПАЖЎҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Ба ҳукми дастнавис

ББК: 74.03(5Т)

УДК: 371(075)

A-95

АҲМАДБЕКОВА МАДИНАХОН ҒАЙБУЛЛОЕВНА

**МУРАТГАБСОЗИИ МЕТОДҲОИ ТАЪЛИМИ ДОНИШ,
МАҲОРАТУ МАЛАКАҲОИ КОР БО КОМПЮТЕР
ҲАМЧУН ШАРТИ ИНТИХОБИ МУНОСИБИ ОНҲО
(дар асоси маводҳои муассисаҳои таҳсилоти
миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади
илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи
умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот**

ДУШАНБЕ – 2022

Диссертатсия дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Каримова Ирина Холовна** – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, академики АТТ, ноиби президенти Академияи таҳсилоти Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Файзализода Бахрулло Файзали** – доктори илмҳои педагогӣ, дотсент, мудири кафедраи технологияи иттилоотӣ ва методикаи таълими информатикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Ахмадзода Бунафша Саймузафар - номзади илмҳои педагогӣ, омӯзгори калони кафедраи забонҳои Донишгоҳи техникийи Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ**

Ҷимояи такрории диссертатсия 25 июни соли 2022, соати 14:00 дар шӯрои муштаракӣ диссертатсионии 6D.KOA-022 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (734063, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ, 126, тел.: 225 84 23) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва сомонаи www.aot.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2022 тавзеъ шудааст.

**Котиби илмии шӯрои
диссертатсионӣ, доктори
илмҳои педагоги**

М.Б. Каримзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Навсозии низоми маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон мустақиман ба фароҳам овардани шароити техниқию технологӣ ва беҳтарнамоии омодагии касбию педагогии омӯзгорони оянда вобаста мебошад. Ба ин маънӣ салоҳиятнокии касбию дидактикии омӯзгорони оянда, аз он ҷумла, омӯзгорони ояндаи информатика, ки ба дӯши онҳо масъулияг барои сифати саводи компютери мақтаббачагон вогузор мешавад, ҷойгоҳи муҳим дорад.

Методҳои таълим ҳамчун методҳои омӯзонидан ва омӯзиш бояд барои ноилшавӣ ба натиҷаҳои ҳадалимкон баланд нигаронида шаванд, ки пеш аз ҳама, ба интихоби беҳтарини онҳо вобаста мебошад. Мавҷудияти миқдори зиёди методҳои таълим ба андозаи муайяне раванди интихоби беҳтарини онҳоро душвору мураккаб мегардонад, ки дар робита бо ин зарурати объективӣ шиддатноки муайянкунии мантиқӣ, асоснокии назариявӣ ва баҳодихӣ дурусти арзиши илмию амалии онҳо ҷиҳати роҳ надодан ба арзёбии аз будаи зиёд ё кам ба миён меояд. Дар баробари ин, мурағабсозии мантиқию назариявии методҳои таълим бо мақсади фароҳам овардани шароити дидактикӣ барои интихоби беҳтарини онҳо зарур аст.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Муаммои назария ва амалияи татбиқи методҳои таълим мавзӯи миқдори назарраси корҳои илмию муҳаққиқони хориҷию ватанӣ мебошад. Ба коркарди асосҳои психологию педагогии татбиқи методҳои таълим аз дидгоҳи назариявӣ Я.А.Коменский, И.Ф.Гербарт, И.Г.Песталотси, А.Дистервег, К.Д. Ушинский, Л.Н.Толстой ва диг. саҳми бузург доранд.

Асосҳои назариявӣ ва ҷанбаҳои амалии татбиқи методҳои таълим мавриди тавачҷуҳо тадқиқи дидактҳои шӯравӣ Ю.К.Бабанский, М.Н. Данилов, Б.П. Есипов, М.Н. Скаткин, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, Н.Ф. Тализина, Л.В. Занков ва бисёр дигарон қарор гирифтаанд.

Таҷрибаи педагогии омӯзгорон-навоарон дар соҳаи педагогикаи ҳамкорӣ, ки дар таҳқиқоти Ш.А. Амонашвили, В.Ф. Шаталов, И.П. Волков, Т.И. Гончарова, А.А. Дубровский, И.П. Иванов, Е.Н.Илин, С.Н. Лисенкова, А.Б. Резник, С.Д. Шевченко муаррифӣ гардидааст, назария ва амалияи истифодаи методҳои таълимро дар шароити ташкили навҳои гуногуни ҳамкорӣ, корбурди аломатҳои тақвӣ, воситаҳо ва методҳои нави баён, мустаҳкамкунӣ ва назорати донишҳо, маҳорату малакаҳо хеле ғанӣ намуданд.

Маънидоди моҳият, муҳтавои асосӣ, таъйиноти дидактикӣ, инчунин тавсифи таснифоти методҳои таълим зимни баёни мавзӯи «Методҳои таълим» дар китобҳои дарсии С.П. Баранов, И.Т. Огородников, Г.И. Шукина, И.Т. Илин, М.Н. Скаткин, Ю.К. Бабанский, М.И. Махмутов, И.Я. Лернер, И.Ф. Харламов, В.А. Сластенин, И.П. Пидкасистий оид ба педагогика ва дидактика инъикос ёфтаанд.

Ҷанбаҳои гуногуни муаммои мазкур дар таълифоти олимони Ҷумҳурии Тоҷикистон - М. Лутфуллоев, Ф. Шарипов, И.Х. Каримова, У. Зубайдов, Х.Б. Буйдоқов, Ш.А. Шаропов, И.М. Пулотов, А. Халафала, М.Р. Юлдашева баррасӣ шудаанд.

Корҳои олимони Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ташаккули саводнокии компютери мақтаббачагон ва донишҷӯён, инчунин муаллифони китобҳои дарсӣ барои курси «Технологияҳои иттилоотӣ» Ф. Шокиров, Ф.С. Комилов, А.Р. Додихудоев, Н.Н. Меҳмонов, И. Олимов, Х.Ю. Ҷӯраева, Х.М. Аҳмедов, Ф.А. Юсупова, М. Муллоҷонов, К. Тӯхлиев, Ш. Шодмонов, Ф. Шарипов қобили тавачҷуҳи махсус мебошанд.

Таҳлили таҳқиқоти муаллифони зикршуда ва вазъи таълими компютерӣ дар мақтабҳои таҳсилоти умумӣ нишон медиҳад, ки масъалаи алоқаманд бо мурағабсозии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ дар шакли таҳқиқоти мустақилона пешниҳод нашудааст, ки раванди интихоби методҳои таълимро душвору

мураккаб менамояд. Бо мақсади баргараф намудани холигоҳи ошкоршуда, ҳамчунин дар заминаи таҳлили адабиёти махсус, натиҷаҳои пурсиши омӯзгорони информатика ва таҳлили китобҳои дарсии мактабҳои таҳсилоти умумӣ аз ҷониби мо асосҳои мундариҷавии методҳои таълим дар иртибот бо курси «Технологияҳои иттилоотӣ» баррасӣ гардид.

Ҳамин тавр, таҳлили аз ҷониби мо анҷомёфтаи илмию педагогии адабиёт ва амалияи татбиқи методҳои омӯзиш дар раванди таълими компютерӣ интихоби мавзӯи таҳқиқотро асоснок намуд, ки ба зарурати ҳалли ихтилофи объективии байни компютерикунони босуръату шиддатноки раванди таълим аз як тараф ва коркардношуда будани технологияи аз ҷиҳати илмӣ асосноки интихоби методҳои таълими компютерӣ аз тарафи дигар вобаста мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барнома ва ӯ мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шӯъбаи фанҳои табиатшиносӣ-риёзӣ ва технологияи иттилоотии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 дар мавзӯи «Шароитҳои педагогии ташаккули салоҳиятҳои иттилоотию коммуникатсионии мактаббачагон дар муҳити муосири таълимӣ» ва талаботи асосии Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Барномаи давлатии компютеркунони муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Мақсади таҳқиқот: Омӯзиши моҳият ва мундариҷаи феҳристи методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ, муайянкунӣ ва баҳодихии объективии арзиши илмию методии онҳо, инчунин коркарди тавсияҳо оид ба интихоби беҳтарини онҳо.

Вазифаҳои таҳқиқот. Бо мақсади татбиқи ҳадаф, предмет, объект ва фарзияи таҳқиқот аз ҷониби мо ҳалли вазифаҳои зерин дар назар дошта шудааст:

- муаррифии таҳлили давраҳои муҳимтарини таърихии татбиқи методҳои таълим бо мақсади ошкор намудани хатоҳо, норасоӣҳо, таҳрифҳо, холигоҳҳо аз як тараф ва дастовардҳо дар ин соҳа аз тарафи дигар;

- ошкор намудани технологияи объективӣ ва мантиқан асосноки муайянкунӣ, мурағтабсозӣ ва баҳодихии арзиши илмию методии методҳои таълим;

- дар рафти озмоиши ташаккулдиҳанда санҷидани технологияи интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ;

- коркарди тавсияҳои методӣ оид ба интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ.

Объекти таҳқиқот: моҳият, мундариҷа ва таснифоти методҳои таълим дар раванди омӯзонидани донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: мурағтабсозии таснифоти мавҷудаи методҳои таълим дар қаринаи такмили интихоби беҳтарини онҳо зимни омӯзонидани донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ.

Фарзияи таҳқиқот: ҳалли ихтилофи байни миқдори торафт афзуншавандаи методҳои таълим дар робита бо омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни таълим ва зарурати интихоби беҳтарини методҳои таълим барои ноил шудан ба натиҷаи самарабахш имконпазир аст, агар:

- мантиқан моҳият ва мундариҷаи методҳои таълим ошкор ва асоснок карда шаванд;

- ба таври объективӣ арзиши илмию методии методҳои таълим муайян ва баҳо дода шаванд;

- таносуби байни ҳадаф, вазифаҳо, мундариҷа, шаклҳои ба роҳ мондани таълим, аз як тараф ва методҳои таълим, аз тарафи дигар, мушаххасан ва дуруст ошкор карда шаванд;

- мураттабсозии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ мантиқан асоснок ва амалӣ карда шаванд.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот якҷанд марҳаларо фаро гирифт:

Дар марҳалаи якум (солҳои 2016-2017) дар раванди омӯзиш ва таҳлили назариявии адабиёти психологию педагогӣ, ҳамчунин адабиёт оид ба техникаи компютерӣ ва технология дар заминаи дидгоҳи системавӣ функционалӣ мундариҷаи методҳои таълими компютерӣ ошкор гардиданд; тартибу низоми истифодаи методҳои таҳқиқот дар заминаи фаъолияти омӯзгорони информатика ва хонандагон дар раванди ташаккули саводи компютерӣ аз лиҳози интихоби беҳтарини онҳо муайян шуд; аломатҳои фарқкунандаи таҷрибаи пешқадами педагогӣ оид ба интихоби методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ муқаррар гардида, фарзияи кории таҳқиқот ифода ёфт.

Дар марҳалаи дуюм (солҳои 2018-2019) шартҳои интихоби беҳтарини методҳои омӯзиш зимни таълими компютерӣ ошкор гардиданд; сабабҳои пайдоиши хатоҳо, норасоиҳо ва таҳрифҳо зимни интихоби методҳои таълим муқаррар шуданд; чораҳои бартараф намудани хатоҳо ва норасониҳо муайян гардиданд; дурустии истифодаи баҳодихии сесатҳаи фаъолияти касбии омӯзгорони информатика оид ба интихоби методҳо асоснок шуд; озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда гузаронида шуданд.

Дар марҳалаи сеюм (солҳои 2019-2020) таҳлили муқоисавии озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда амалӣ гардид; санҷиши натиҷаву хулосаҳо алоҳида анҷом ёфт; тавсияҳои методӣ оид ба интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ коркард шуданд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот:

- назарияи амсиласозӣ, дидгоҳҳои системавӣ комплексӣ, шахсиятию фаъолиятмандона, муттаҳидкунандаю байнифаннӣ нисбат ба муайянкунӣ ва баҳодихии арзиши илмию методии методҳои таълим;

- таҳқиқоти олимони Донишқадаи рушди таҳсилоти Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва ИИТ ИП Академияи таҳсилоти Россия оид ба методология ва методикаи таҳқиқоти илмию педагогӣ, қорҳои илмии намоёндагоги самти педагогикаи ҳамкорӣ.

Асоси методологии таҳқиқотро принципҳои бунёдии илмҳои психологияву педагогика оид ба ягонагии шуур ва фаъолият, донишу маҳорат, воситаҳову методҳои таълим ва нақши пешбари онҳо дар ташаккули саводнокии компютерӣ ташкил доданд.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаҳои таҳқиқотро қорҳои илмии файласуфон, педагогҳо, психологҳо оид ба масъалаҳои таҳқиқот, ҳуҷҷатҳои расмӣ: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Концепсияи мактаби миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон», қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи маориф, нақшаҳо, барномаҳо, китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълим оид ба педагогика ва фанни таълими «Технологияи иттилоотӣ».

Заминаҳои эмпирикӣ. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот дар асоси ҳамкориҳои амалии муҳаккиқ бо объекти таҳқиқшаванда асос ёфтаанд: омӯзиш ва таҳлили адабиёти педагогӣ, психологӣ ва илмию методӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот; таҳлили мундариҷаи методҳои таълим, мушоҳидаи фаъолияти омӯзгорон ва хонандагон аз лиҳози истифодаи ин ё он методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ; суҳбатҳо бо омӯзгорон ва устодони мактабҳои олии омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи пешқадам; озмоиши педагогӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, яъне ташаккул дар асоси маълумот ва далелҳои илмие, ки дар натиҷаи истифодаи нишондодҳои сифатӣ

ва усулҳои микдорӣ ба даст омадаанд, дар шакли маълумотҳои оморӣ ва коркарди оқилонаи онҳо рӯи кор омадаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№22,24,25-и ш. Хучанд ва №№ 15,31-и ноҳияи Б.Ғафуров инчунин дар заминаи факултаҳои математика ва физика-техникаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров гузаронида шудааст. Дар озмоишҳо 25 омӯзгори фанни информатикаи муассисаҳои таълимӣ, инчунин 16 омӯзгори донишгоҳ ва зиёда аз 400 донишҷӯ иштирок карданд.

Бо озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда 21 омӯзгор ва 368 хонанда фаро гирифта шуданд; дар кори таҷрибавию озмоишӣ инчунин 14 омӯзгори МДТ «ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров» иштирок доштанд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки дар диссертатсия:

- шиддатбахшии таълими компютерӣ тариқи интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ амалӣ гардид;

- роҳу воситаҳои омодагӣ ва омодагии тақрорӣ оқилонаи омӯзгори информатика аз лиҳози интихоби беҳтарини методҳои таълим ошкор гардиданд;

- вобастагии аналитикии интихоби методҳои таълим ба ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа ва шаклҳои ба роҳ мондани таълими компютерӣ дар қаринаи дидгоҳи том ба раванди таҳсил муқаррар гардид;

- роҳу воситаҳои интихоби беҳтарини методҳои таълим дар заминаи маводи курси «Технологияи иттилоотӣ» дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ аз мавқеи муносибати системавӣ муайян гардиданд;

- шартҳои дидактикии интихоби беҳтарини методҳои таълим ошкор шуданд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Таҳқиқот дар соҳаи назария ва амалияи методҳои таълим, бо вучуди микдори зиёди ҷустуҷӯҳои назариявӣ ва дарёфтҳои амалӣ дар ин соҳа аҳамияти бузур доранд, зеро методҳои таълим ҳамчун ҷузъи протсессуалии раванди таълим барои ноил гардидан ба ҳадафи таълим нақши пешбаранда мебозанд.

2. Аз лиҳози назариявӣ ҳанӯз маънидоди ягонаи мафҳуми «методи таълим» мавҷуд нест, ки бо таснифоти ягонаи умумии методҳои таълим муаррифӣ гардида бошад, зеро то ҳол ягон таснифоти методҳои таълим инъикоси пурраи тамоми ҷанбаҳо, тарафҳо, нишонаҳои раванди таълимро фаро нагирифтааст.

3. Таҳлилу муқоисаи таърихӣ нишон медиҳад, ки ягон метод, ягон таснифоти методҳои таълим барои тамоми ҳолатҳои дидактикӣ коршоём буда наметавонад. Ҳамаи ин гувоҳӣ медиҳад, ки мурағбатсозии методҳои таълим шартӣ ибтидоии объективӣ барои интихоби беҳтарини методҳои таълим мебошад.

4. Раванди омодагии касбию педагогии омӯзгори оянда бо баррасии робитаи методҳои таълим бо мафҳумҳои дидактикии дигар зич алоқаманд аст, аз ҷумла: ҳадафҳо ва вазифаҳои таълим, принципҳои таълим, мундариҷаи таълим, шаклҳои ба роҳ мондани таълим ва ғ., ки ба сифати таҳқиқот таъсир мерасонанд.

5. Аз ин ҷо зимни омӯзиши «Методҳои таълим» оид ба курси педагогика ба робитаи ин мавзӯ бо мавзӯҳои дигари бахши «Дидактика» бо мақсади ошкор намудани нуктаҳои пайванди методҳои таълим бо мафҳумҳои дигари дидактикӣ ишора намудан зарур аст, ки тавсифи тамоми мафҳумҳои дидактикиро аз лиҳози муайянкунии муносибати онҳо бо методҳои таълим тақозо менамояд.

6. Яке аз нуктаҳои муҳим зимни коркарди технологияи интихоби беҳтарини таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ робитаҳои байнифаннӣ, муттаҳидшавии дидактика бо методикаи хусусӣ мебошад, зеро шакли зоҳиршавии методҳои таълим дар фанҳои гуногуни таълимӣ хусусиятҳои худро дорад, ки бо махсусияти донишҳо, маҳорату малакаҳои фанҳои мухталиф алоқаманданд.

7. Ҳангоми интихоби методҳои таълим бо низоми методҳои таълим, на ин ки бо маҷмӯи муайяни онҳо амал бояд кард. Маҳз ҳамин гуна муносибат ба интихоби беҳтарини методҳои таълим бояд дар омодагии касбӣ дидактикӣ ва методии омӯзгорони ояндаи информатика ҳукмрон бошад, бар замми ин, бояд асоси назариявӣ ва амалии омодагии омӯзгорони ояндаро дар интихоби дурусту беҳтарини методҳои таълим ташкил диҳад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот ифода меёбад:

- бо тасаввуроти густурдатар ва амиқтар оид ба методҳои таълим дар мавриди фанни таълимии «Технологияи иттилоотӣ» хусусан ва дар маҷмӯъ, таълими компютерӣ;

- бо асоснок намудани матлабҳои назариявӣ дар бораи норавогии баҳодихӣ аз будан зиёд ё ками арзиши илмию методии методҳои таълим;

- бо коркарди асосҳои назариявие, ки бо қайдгирӣ ва баргараф намудани хатоҳо дар интихоби методҳои таълим алоқаманд мебошанд, ки барои ноил гардидан ба сатҳи наву баландтари омӯзиши фанни таълимии «Технологияи иттилоотӣ» хусусан ва таълими компютерӣ дар маҷмӯъ, мусоидат намуд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот ифода меёбад:

- бо самтгирии таҳқиқоти мазкур барои татбиқи принципи ягонагии назария ва амалия, илм ва таҳсилот;

- бо матлабҳои назариявии дар диссертатсия ифодаёфта, ки барои муайян намудани роҳу воситаҳои интихоби беҳтарини методҳои таълим дар дарсҳои «Технологияи иттилоотӣ» нигаронида шудаанд;

- бо ошкор намудани вобастагии раванди ташаккули донишу маҳорат оид ба интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҷо, маҳорату малақаҳои компютерӣ аз ташкили мақсадноки омодагӣ, баланд бардоштани сатҳи таҳассусмандӣ ва худомӯзии омӯзгори информатика;

- бо тавсияҳои методӣ оид ба интихоби беҳтарини методҳои таълим, ки дар рафти кори таҷрибавию озмоишӣ аз санҷиш гузаронида шуданд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокӣ ва асоснокии таҳқиқот бо нуктаҳои зерин таъмин мегардад:

- таҳлили методологии муаммои тадқиқшаванда;

- истифодаи методҳои эмпириӣ ва назариявии таҳқиқот, ки ба вазифаҳои таҳқиқот мувофиқанд;

- мувофиқати асосҳои назариявии таҳқиқот ба амсилаи коркардшудаи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҷо, маҳорату малақаҳои компютерӣ;

- самаранокии яқҷоягии методҳои эмпириӣ ва назариявии таҳқиқот, ки ба предмет ва хусусияти системавии озмоиши педагогӣ мувофиқанд, ҳадаф, вазифаҳо ва фарзияи таҳқиқотро тасдиқ менамоянд;

- давомнокӣ ва такроршаванда будани маълумоти дар рафти озмоиши педагогӣ ҳосилшуда, ки ба нишондиҳандаи умумии ҷамъбасти ва натиҷаҳои таҳқиқот мувофиқат доранд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертация ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқат мекунад: *банди 1* – Методикаи тадқиқоти педагогӣ (таҳияи соҳаи фаннии педагогика; хусусияти диалектикий иртиботи илми педагогӣ ва амалияи таълим;), *банди 4* - Назарияҳо ва концепсияҳои таълим (намудҳо ва моделҳои таълим, ҳудуди татбиқи онҳо; технологияҳои таълим; концепсияҳои таҳияи таъминоти таълимию методии раванди таълим ва воситаҳои таълим;), *банди 6* - Концепсияҳои таълим (концепсияҳо оид ба ҳамгирии хонандагон ба муҳити нави иҷтимоӣ тавассути таълим; сифати таълим ва технологияҳои арзёбии он; технологияҳои эҷод ва рушди

муҳити таълимӣ; равандҳои инноватсионии таълим;) ва *банди 7* - Педагогикаи амалӣ (чамъбасти таҷрибаи пешкадами педагогӣ; амалҳои навоарона дар таълим; фаъолияти таҷрибавӣ-озмоиши муассисаҳои таълимӣ;).

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ бо таҳлили ҳамаҷонибаи проблема; дуруст ба ҳам пайвастании таҳқиқоти назариявӣ ва озмоишӣ, таҳлили миқдорӣ ва сифатии мавод; истифодаи маҷмӯи усулҳои марбут ба мавзӯ, ҳадаф ва вазифаҳои омӯзиш; гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ва амалии тасдиқи муқаррароти қори илмӣ дар қараёни озмоиш, қорқард ва таҳлили натиҷаҳои маълумоти озмоишӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, чамъбасти натиҷаҳои таҳқиқот ва таҳияи рисолаи илмӣ муайян карда мешавад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Озмоиш ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот бо иҷрои корҳои зерин таъмин гардид:

- маърузаҳои диссертант дар ҳонишҳои педагогии шахрию вилоятии омӯзгорони вилояти Суғд, дар конференсияҳои ҳарсолаи ҳайати устодону омӯзгорони МДТ «ДДХ ба номи академик Б. Фафуров» (солҳои 2010-2019);

- интишори натиҷаҳои таҳқиқот, ки барои қомеаи васеи педагогӣ дастрас гардиданд.

Интишороти аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 21 интишороти илмии муаллиф инъикос ёфтаанд, ки 8 номгӯи онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд, инчунин дар семинарҳои илмӣ-методӣ, мизҳои муваффақ ва конфронсҳои илмӣ амалӣ дар Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи ба номи А. Қомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Фафуров (солҳои 2017-2021) мунтазам ироа ва мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда, 18 расм ва 14 қадвал иборат аст, ки 177 саҳифаи ҷопи компютери ташкил мекунад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима аҳамияти тадқиқи мавзӯ асоснок гардида, масъалаҳо, объект, предмети таҳқиқот муайян шуданд, фарзия, ҳадафу вазифаҳои ифода гардид, тавсифи марҳалаҳои қор анҷом ёфт, навгонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии қор, нуқтаҳои барои дифоъ пешниҳодшаванда муайян гардида, маълумот дар бораи азсанҷишгузаронӣ оварда шуд ва мантиқи таҳқиқот мушаххас гардид.

Дар боби якум – «**Асосҳои назариявии муайянқунии моҳият, мундариҷа, таъйиноти дидактикӣ ва таснифоти методҳои таълим**» нақшу ҷойгоҳ, мундариҷаи методҳои таълим дар қаринаи ноилшавӣ ба ҳадафҳои таълим, мурағабсозӣ ва таснифоти методҳои омӯзонидан, ки аз нуқтаи назари қабули онҳо дар намуди шартҳои интихоби оқилонаи онҳо баррасӣ мегардад, муқаррар шудаанд. Ҳамчунин мушаххас намудани арзиши дидактикии таҳлили методҳо, ки бо таҷрибаи универсализатсияи онҳо алоқаманд аст, амалӣ мешавад.

Муаммои «**Методҳои таълим**» яке аз мавзӯҳои меҳварӣ ва мураккаби баҳши «**Дидактика**»-и курси педагогика мебошад, зеро дар муайян қардани методҳои таълим ва таснифоти онҳо дар байни олимони дидактҳо нуқтаи назари ягона мавҷуд нест. Ихтилофҳои назариявӣ дар навбати худ, боиси мушкилот дар истифодаи амалии методҳои таълим мегарданд. Дар ин қарина матлабҳо ва дидгоҳҳои дидактҳои барҷастаи шӯравӣ В.В. Краевский ва И.Я. Лернер то имрӯз аҳамият доранд.

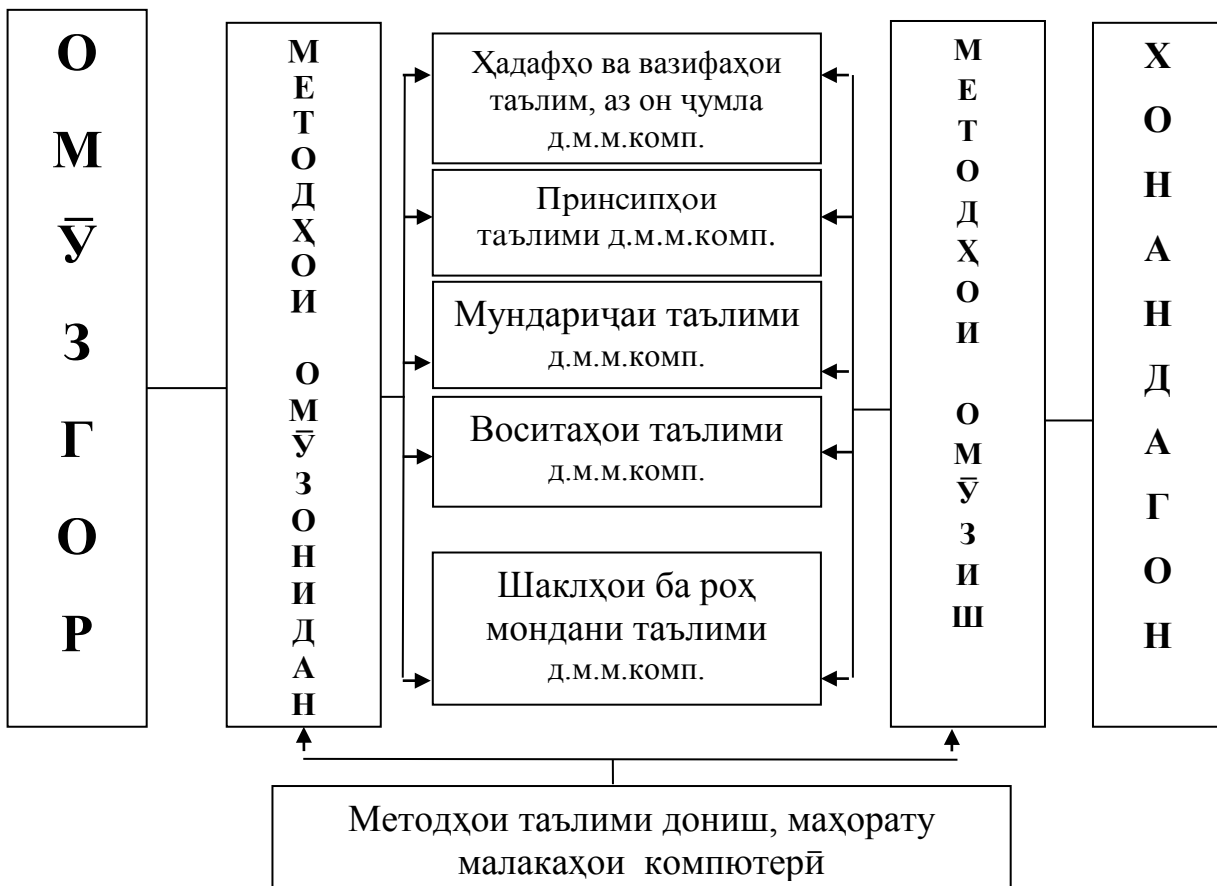
Барои муқаммал муайян намудани мафҳуми методҳои таълими донишҳо, маҳорату малақаҳои компютерӣ баррасии мантиқии мафҳуми «метод» зарур аст. Дар Луғати

энциклопедии фалсафӣ мафҳуми мазкур чунин таъриф шудааст: «Метод - (аз юн. *Metodos* – роҳи таҳқиқот ё маърифат, назария, таълимот, воситаи тарҳрезӣ ва асоснок намудани низоми дониши фалсафӣ) маҷмӯи воситау амалиёти азхудкунии амалӣ ва назариявии воқеият. Метод аз лиҳози баромад ба фаъолияти амалӣ нисбат дорад. Воситаҳои амалиёти инсон аз аввал бояд бо хосияту қонунҳои воқеият, бо мантиқи объективии он чизҳое, ки саруқор дорад, мувофиқат дошта бошанд».

Ба мулоҳизаҳои мантиқию дидактикии зикршуда така намуда, мо чунин мешуморем, ки методҳои таълим аз роҳҳо, воситаҳои иборатанд, ки тариқи онҳо фаъолияти ба ҳам алоқаманди омӯзгор ва омӯзандагон инъикос меёбад. Ин фаъолият бо ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳо, инчунин тарбия ва инкишофи хонандагон алоқаманд аст. Методҳои таълим, ки метавонанд ҳам дар намуди методҳои омӯзонидан ва ҳам дар намуди методҳои омӯзиш баррасӣ гарданд, асбоби (инструмент) асосӣ барои ташкили фаъолияти ҳам педагог ва ҳам муҳассилин мебошанд.

Дар таҳқиқоти мазкур суҳан дар бораи таҷассуми ҳадафҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ суҳан меравад. Азхудкунии донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ, бо методҳои таълим муаррифӣ гардидааст, ҳам фаъолияти омӯзгорӣ ва ҳам фаъолияти таълимию маърифатии хонандагонро фаро мегирад. Методҳои таълим дар қаринаи дидактика, ки ҳамчун низоми ягона баррасӣ мешавад, яке аз ҷузъҳои таркибии муҳимтарини он ба шумор меравад, зеро онҳо чун унсурҳои низомофар аҳамият дошта, ҳамчун муҳарриқи ин низом ҳаракати онро дар самти мушаххас муайян менамояд.

Ҳадафҳо ва вазифаҳои таълим, ки бо мундариҷаи раванди таълим, қонуну қонуният, қоидаву принципҳо, навъҳо ва шаклҳои ташкили таълим муайян мегардад, набояд аз категорияи «методҳои таълим» ҷудо шаванд, ки маъмулан, дар бисёр китобҳои дарсии педагогика ва методикаи хусусӣ ба ҳисоб гирифта намешавад. Ҳамбастагии методҳои таълимро бо дигар мафҳуми дидактикӣ дар намуди зерин муаррифӣ кардан мумкин аст:

Ифодаҳои шартӣ: *д.м.м.комп. – дониш, маҳорату малакаҳои компютерӣ.*

Расми 1. Нақш ва ҷойгоҳи методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳо дар низоми дидактикӣ

Сатҳи салоҳиятнокии назариявӣ ва амалии субъектҳое, ки дар доираи методҳои мушаххаси таълим кор мекунанд, маҳсулнокии татбиқи онҳоро таъйин менамояд.

Методҳои таълим ҳамчун объект ҳамчун объекти таҳқиқоти илмӣ аввалин маротиба дар таълифоти педагоги чех Ян Амос Коменский «Дидактикаи бузург» муаррифӣ гардиданд. Дар баробари Я.А. Коменский ба коркарди назарияи методҳои таълим Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Песталотси, А. Дистервег, К.Д. Ушинский, Л.Н. Толстой, Дж. Дюи, У. Чеймс ва намояндагони дигари илмҳои психологию педагогӣ саҳми назаррас гузоштанд. Инкишофи бошиддати асосҳои назариявии методҳои таълим дар давраи рушди педагогикаи шӯравӣ рӯй дод. Олимоне, аз қабили М.Н. Скаткин, И.Я. Лернер, В.В. Краевский, Ю.К. Бабанский, Н.Ф. Тализина, В.С. Виготский, М.И. Махмутов, С.Л. Рубинштейн ва бисёр дигар педагогҳо ва психологҳои шӯравӣ низ ба коркарди асосҳои назариявии методҳои таълим таваччуҳ зоҳир намудаанд. Дар Тоҷикистон ба коркарди асосҳои назариявии методҳои таълим М. Лутфуллоев, Ф. Шарипов, И.Х. Каримова, У. Зубайдов ва диг. саҳм гузоштаанд.

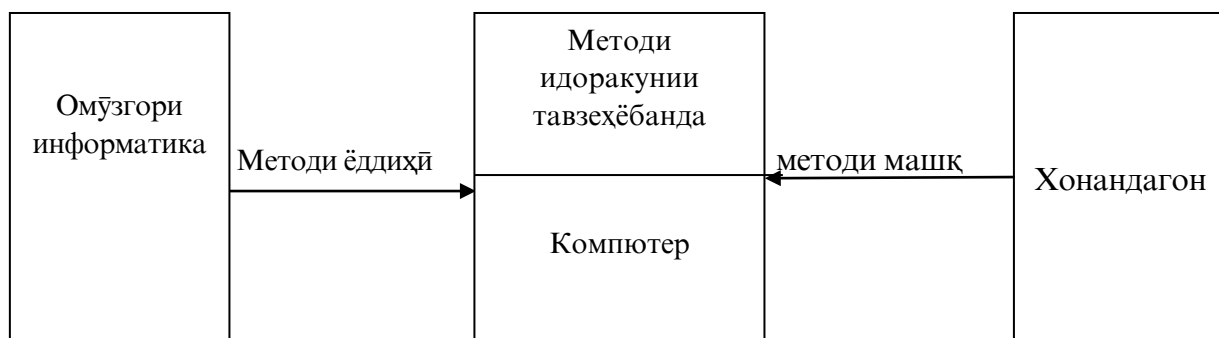
Дар назар бояд дошт, ки раванди коркардҳо оид ба истифодаи методҳои таълим бо назардошти мавқеҳои ягонаи методологӣ дар дониши психологию педагогӣ алқаманд мебошад. Дидгоҳҳои ҳамшабеҳро инчунин муқаррар намудани матлабҳои ба мақсад мувофиқ оид ба асосҳои мантикӣ, кибернетикӣ ва дигар заминаҳои объективан тақозошавандаи назарияи методҳои таълим пешбинӣ менамояд. Дар ин қарина ошкор намудани асосҳои ягонаи муаллифони китобҳои дарсии педагогика ва методикаи хусусӣ дар маҷмӯъ, муттаҳид намудани онҳо зарур аст. Мо чунин мешуморем, ки ба даст овардани натиҷаи кафолатнок зимни омодагии омӯзгорони оянда барои татбиқи методҳои таълим ҷиҳати ташкили раванди омӯзонидан муттаҳидшавии тамоми субъектҳои педагогии зикршударо дар заминаи омодагии яққояи назариявӣ ва амалии омӯзгорони оянда тақозо менамояд.

Дар доираи парадигмаи низоми муосири таҳсилот раванди доимии афзоиши миқдори методҳои таълим ва тақмили ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии онҳо рӯй медиҳад. Вобаста ба ин фаъолияти омӯзгорӣ бо худомӯзии доимӣ бо мақсади тақмили раванди таҳсил, хусусан, бо роҳи интиҳоби методҳои истифодашавандаи омӯзонидан дар заминаи муносибати бошуурона ва фаъолон ба таҳлили таснифоти мураттабсозии онҳо алоқаманд мешавад. Дар баробари ин, ба педагог аз худ намудани иттилооти навтарин, ки бо методҳои омӯзонидан дар доираи Интернет алоқаманд аст, омӯзиши маводи мавзӯӣ оид ба педагогика ва методика, матбуоти педагогӣ ва ғ. зарур аст. Ин бояд ба ангезиш (мотиватсия), ки ба азхудкунии мавқеҳои инноватсионӣ оид ба баррасии масъалаи мазкур нигаронида шудааст, асос ёбад.

Аз қадамҳои нахустини таълим ба донишҷӯён омӯзонидан ва ёд додани истифодаи вақти таълимӣ мувофиқи мақсад аст, ки аз ҷониби онҳо аз худ шудани принципҳои «Чӣ кор бояд кард?» ва «Чӣ хел таҳсил бояд кард?»-ро пешбинӣ менамояд. Дар ин маврид одат қунондани муҳассилин, ҳам мактаббачагон ва ҳам донишҷӯён ба алгоритми омӯзиш, воситаҳои татбиқи методҳои омӯзиш, масалан, воситаи идоракунии тавзеҳшавандаи С.Н.Лисенкова, ки амалигардонии омодагии касбии педагогии омӯзгорони ояндаи информатикаро дар заминаи амсиласозии

раванди таълим дар мактаб пешбинӣ менамояд, арзиши махсус дорад, ки омӯзгори оянда, дар мавриди назари мо – омӯзгори ояндаи информатика ба истифодаи идоракунии компютерӣ омода карда мешавад.

Аз нуқтаи назари психологӣ ин восита яке аз беҳтарин воситаҳои мебошад, ки дар хотир ҳифз намуданро зимни иҷрои амалиёти мушаххас дар қаринаи низом, дар маҷмӯъ таъмин менамояд. Таҷриба нишон медиҳад, ки чунин ташкили фаъолияти таълимию маърифатӣ аз дидгоҳи ҷанбаи субъектию коллективӣ низ самарабахш аст.

Расми 2. Татбиқи методи идоракунии тавзеҳбанда дар раванди машғулиятҳои фанни «Технологияи иттилоотӣ».

Ҳамин тавр, фаъолияти таълимию маърифатӣ ҳангоми азхудкунии компютер дар заминаи мувофиқати оқилона, пайваستшавии беҳтарини се метод: методи ёддиҳӣ, методи машқ ва методи идоракунии тавзеҳбанда ташкил карда мешавад. Масалан, агар фарз кунем, ки ягон маҳорати компютерӣ (ки дар намуди низоми амалҳо баррасӣ мегардад) аз амалиёти мушаххаси (унсурҳо) тариқи формулаи $МК = a^1 + a^2 + a^3 + a^4 + a^5 + a^6 + a^n$ ифодашавада иборат аст. Дар ин ҷо МК – маҳорати компютерӣ, «а» - амал. Дар ин сурат раванди ёддиҳӣ барои ҳосил намудани маҳорати мазкур бо иҷрои амалиёти мушаххас дар компютер аз ҷониби хонандаи пешбар алоқаманд аст, ки зимнан дар баробари ин, ҳар як амали худро тариқи шифоҳӣ тавзеҳ медиҳад. Хонандагони дигар дар пайравӣ ба хонандаи пешбар суханони ўро такрор намуда, ҳар як амалро дар компютер иҷро намуда, онро шунаво тавзеҳ медиҳанд. Таҳлили таҷрибаи омӯзгорони пешқадами информатика нишон медиҳад, ки ду навъи методи кор бо компютерро барои назорат ва танзими муоширати бачагон бо компютер истифода бурдан зарур аст. Дар ҳар ду ҳолати татбиқи методҳои назорат гузариши батадрич аз назорати омӯзгори информатика ва волидайн ба худназорат аз ҷониби муҳассисилин тақозо мешавад. Бинобар ин, хеле муҳим аст, ки на танҳо мактаб ва на фақат омӯзгорон, балки оила ва волидайн барои таълими бомуваффақияти хонандагон манфиатдор бошанд. Вобаста ба ин, хотиррасон намудани қабули «Қонун дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзандон» (с.2011) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бамаврид аст, зеро чӣ қадаре ки сатҳи таҳассусмандии волидайн баланд бошад, онҳо ба фарзандонашон ҳамон қадар бештар ёрӣ расонида метавонанд. Дар шароити муосир зимни ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ ҷанбаи ҳамкориҳои мактаб, оила ва аҳли ҷомеа аҳамияти махсус пайдо мекунад, ки бояд дар амсилаи ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ ҳангоми омодагии касбию педагогии омӯзгори ояндаи информатика дар мактаби оӣ ба назар гирифта шавад.

Яке аз масъалаҳои мураккабтарин дар назарияи методҳои таълим тариқи таснифоти методҳои таълим баррасӣ мешавад.

Мураттабсозӣ ва маънидоди дидактикии таснифоти методҳои таълим ба фароҳам овардани шароити зарурии дидактикӣ барои интихоби оқилона ва татбиқи

онҳо мусоидат менамояд. Таснифоти маъруфттарин таснифоти «манбаъшиносӣ» мебошад, ки дар доираи он тафрикаи тамоми методҳои таълим дар қаринаи се гурӯҳ: лафзӣ, аёнӣ ва амалӣ пешбинӣ мешавад. Адабиёти илмӣ ва таълимии педагогӣ оид ба таснифоти мазкур дар таълифоти Е.И. Перовская, Е.Я. Голант, Д.О. Лордкипанидзе, Н.М. Верзилин, С.Г. Шаповаленко муаррифӣ шудааст. Таснифоти мазкури методҳои таълимро дар шакли нақша чунин нишон додан мумкин аст:

Таснифоти мазкурро тариқи воситаи таълим, ки омӯзгор дар раванди омӯзонидан истифода мебарад, тавсиф намудан мумкин аст: лафзӣ, аёнӣ ё амалӣ. Вобаста ба ин мо се навъи таълимро ба даст меорем: таълими лафзӣ, аёнӣ ва амалӣ.

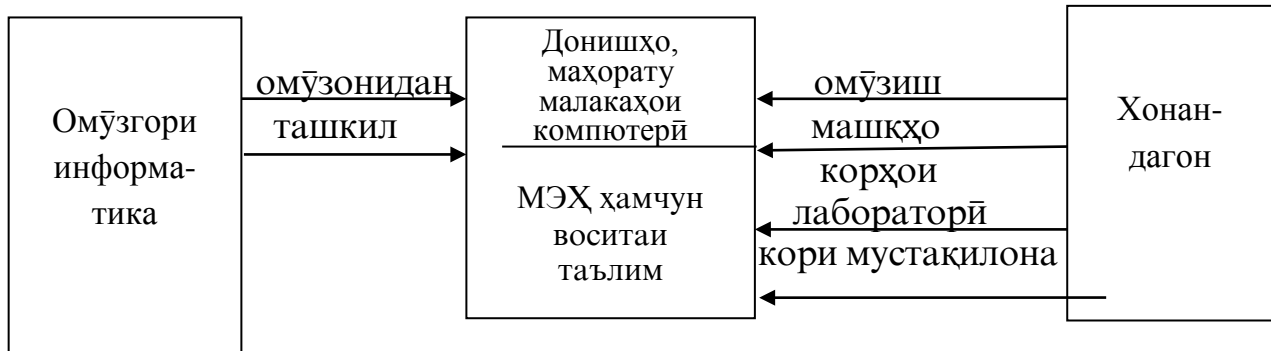
Вазифаи мо на фақат маънидоди таснифоти методҳои таълим, балки бештар мушаххас намудани ҷанбаҳои муҳимро пешбинӣ менамояд, ки зимни амалисозии таҳлили таснифоти мазкур муносибати бодикқатро ба худ тақозо доранд. Истифодаи методҳои таълим зимни татбиқи амалии онҳо бояд тавозуни дидактикиро пешбинӣ намояд, ки таъмини мактабро бо миқдори кофӣи воситаҳои босифати таълими лафзӣ, аёнӣ ва амалии таълимро дар назар дорад ва онҳо бояд дар китобхонаи мактаб дар шакли миқдори кофӣи китобҳои дарсӣ, адабиёти таълимию методӣ ва илмӣ оид ба ҳар як фанни таълимӣ вучуд дошта бошанд.

Барои татбиқи методҳои амалии таълим шароити мувофиқи дидактикӣ низ заруранд. Аз худ кардани фанни «Технологияи иттилоотӣ» фаъолияти омӯзишии хонандагонро дар сари компютер пешбинӣ менамояд, аёнӣ дар омӯзонидани ҳама гуна фанни таълимӣ танҳо бо методҳои таълим маҳдуд шуданро пешбинӣ намекунад, зеро риояи тавозуне, ки мувозинати дидактикиро дар татбиқи методҳои лафзӣ, аёнӣ ва амалиро дар назар дорад, кафолати ташкили босаводонаи раванди таълим мебошад.

Татбиқи методҳои лафзии таълим азхудкунии санъати суҳан, маҳорати муоширатро тақозо мекунад, зеро нутқ ҳамчун воситаи дидактикӣ таъйиноти муҳими дидактикӣ дорад ва фарогирии он дар сатҳи кофӣ ҳам барои омӯзгор ва ҳам барои хонандагон зарур аст. Ҳанӯз Кайковус дар «Қобуснома»-и машҳури худ ба писараш насиҳат меорад: «...санъати суҳанро хубу ҳунармандона биомӯз, одати ҳамеша бофасоҳат суҳан ронданро дошта бош. Зеро мегӯянд: касеро, ки хушбаён аст, ўро хайрхоҳон бештар аст. Аммо бо ин ҳама маҳорат кӯшиш бинамо, ки суҳанро бамаврид бигӯӣ, зеро суҳани ноҷо, ҳатто агар онро хуб бигӯӣ, нохушоянд менамояд». Методҳои лафзи таълимро, мисли методҳои дигари таълим дар ду сатҳ – ҳам дидактикӣ ва ҳам хусусии методӣ баррасӣ бояд кард. Аҳамияти дидактикии методҳои аёнӣ таълимро омӯзгорон – навоарон таъкид менамуданд, ки суҳан ва аёнӣ, методҳои лафзӣ ва аёнӣ таълимро бомаҳорат созгор карда метавонистанд. В.Ф. Шаталов ишора менамояд: «Бо аломатҳои тақвияи мӯъҷаз низоми томи методиро муаррифӣ намудан мумкин аст, зеро таъсири мусбати аломатҳои тақвияӣ ҳамроҳшавии бевоситаи онҳоро ба низоми томи методӣ ҳамчун қисми ҳатмии он пешбинӣ менамояд».

Тавозуни дидактикӣ ҳамчунин татбиқи дурусти методҳои амалии таълимро, ба хусус, дар шакли корҳои лабораторӣ ва мустақилона пешбинӣ менамояд. Фанни таълимии «Технологияи иттилоотӣ» дар ин маврид истисно намебошад. Аксарияти машғулиятҳои фанни мазкур хусусияти амалӣ доранд, ки азхудкунии босаводонаи компютерро дар асоси фарогирии пойгоҳи назариявӣ оид ба технологияҳои иттилоотӣ дар назар дорад.

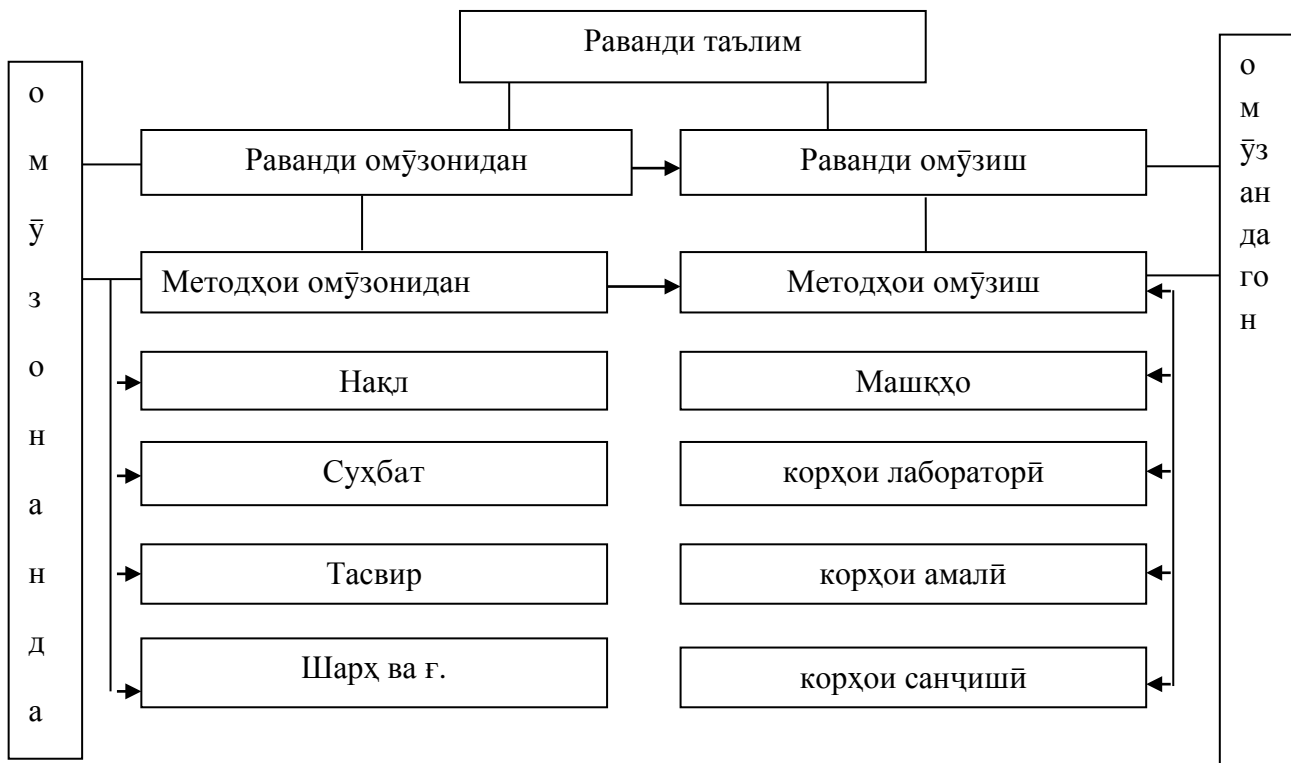
Раванди татбиқи методҳои таълимро дар қаринаи манбаъҳои дониш зимни таълими фанни «Технологияҳои иттилоотӣ» дар шакли нақша чунин тасвир намудан мумкин аст:

Расми 3. Методҳои амалии таълими компютерӣ

Баррасии таснифоти дигари методҳои таълим, ки бинарӣ ном дорад, аз ҷониби М.И. Махмутов пешниҳод гардид. Нақшаи он дар ҷадвали №2 тасвир ёфтааст. Муаллифи таснифот раванди таълимро аз мавқеи чараёни дутарафа, ки ҳамбастагии он бо натиҷаи ниҳонии сифатии тамоми раванди таълим муайян мегардад, ки омӯзонидан ва омӯзишро дар бар мегирад.

Ҷадвали 2. Таснифоти методҳои бинарии таълим

Дар асоси ин концепсияи таснифотӣ хулосаи зерин бармеояд: вазифаи омӯзгор на фақат бо ташаккули донишҳо, балки ба андозаи бештаре бо мусаллаҳ гардонидани хонандагон, пеш аз ҳама, бо методҳои омӯзиш алоқаманд аст, яъне хонандагон «Чӣ тавр таҳсил кардан?»-ро бояд донанд ва тавонанд. Ҳалли

бомуваффақияти ин вазифаро омӯзгорон – навоварон пешниҳод намуданд, ки ба хонандагон на танҳо методҳои омӯзиш, балки омӯзониданро ёд доданд. Ҷорӣ кардани педагогикаи ҳамкорӣ, пеш аз ҳама, ба раванди ташкили ҳамкориҳои педагогии омӯзандагон тариқи шаклҳои гуногуни зухуроти он таъҷибнамоӣ, зеро бо ташкили раванди омӯзиши мутақобил интиқоли қисми ӯҳдадорӣҳои функционалии омӯзгор оид ба ташкили раванди таълим ба ҳуди омӯзандагон дар назар дошта мешавад, ки сабуқшавии назарраси сарбории омӯзгорро пешбинӣ менамояд, ки дар раванди томи таълим бар ивази функцияи омӯзгорӣ бештар ба иҷрои функцияи идоракунии диққат медиҳад. Вобаста ба ин, дар омӯзонидани фанни «Технологияҳои иттилоотӣ» мушаххасгардонии методҳои таълим ва методҳои омӯзиши донишҷо, маҳорату малакаҳои компютерӣ аҳамият пайдо мекунад.

Дар таснифоти методҳои таълим, ки дар китоби дарсии «Педагогика» зери таҳрири С.П. Баранов пешниҳод гардидааст, методҳои омӯзонидан ба се зернамуд тақсим шудаанд: методҳое, ки ба омӯзиши нусхаи асл (оригинал); методҳое, ки ба омӯзиши амсила; методҳое, ки ба ошкор намудани робитаи мутақобили оригинал ва амсила нигаронида шудаанд.

Дар баробари ин, дар раванди таълим аз ҷониби хонандагон бевосита омӯхтани ҳуди ашё ва падидаҳо зимни тамоси бо онҳо дар воқеияти ё омӯзиши бавоситаи онҳо дар заминаи амсила дар назар дошта шудааст.

Ҳар як фанни таълимӣ дар заминаи махсусияташ доираи мушаххаси ашё ва падидаҳоро меомӯзад, ки робитаҳо ва муносибатҳояшон тариқи шакли мушаххаси нусхаи асл ё амсилаи он, ки ҳамчун ивазкунадагони нусхаи асл зоҳир мегардад. Дар замони ҳозира муаррифии маводи таълим дар намуди се воситаи омӯзиши ашё ва падидаҳо баррасӣ мегардад:

1) тариқи шакли табиӣ, воқеӣ, дар заминаи робитаву муносибатҳои воқеию объективии онҳо;

2) тариқи истифодаи матнҳои омӯзишӣ дар забони табиӣ;

3) тариқи забони сунъӣ, ки бо амсилаҳо, нақшаҳо, диаграммаҳо, расмҳо муаррифӣ мешавад, ки онҳоро аз нуқтаи назари моҳият ва падида инъикос менамоянд.

Дар мавриди фанни таълимии «Технологияҳои иттилоотӣ» предметҳои асосӣ инҳоянд: компютер, Интернет, почтаи электронӣ ва ғ., падидаи асосӣ бошад – ҳисобкуниҳо, ки ҳамон нусхаи асл мебошанд.

Дар маводи назариявӣ амалӣ як қатор таснифоти номгӯи методҳои таълим пешниҳод гардидааст: А.К. Алексюк, М.А. Данилов ва Б.П. Есипов, М.Н. Скаткин ва И.Я. Лернер ва ғ.

Таснифоти пешниҳоднамудаи Ю.К.Бабанский низ аҳамияти махсуси дидактикӣ дорад. Таснифоти ӯ таснифоти дигари методҳои таълимро дар бар

мегирад, аз ҷумла, таснифоте, ки М.Н. Скаткин ва И.Я.Лернер, М.И. Махмутов пешниҳод намудаанд. Таснифоти мазкур дар Ҷадвали №4 муаррифӣ гардид.

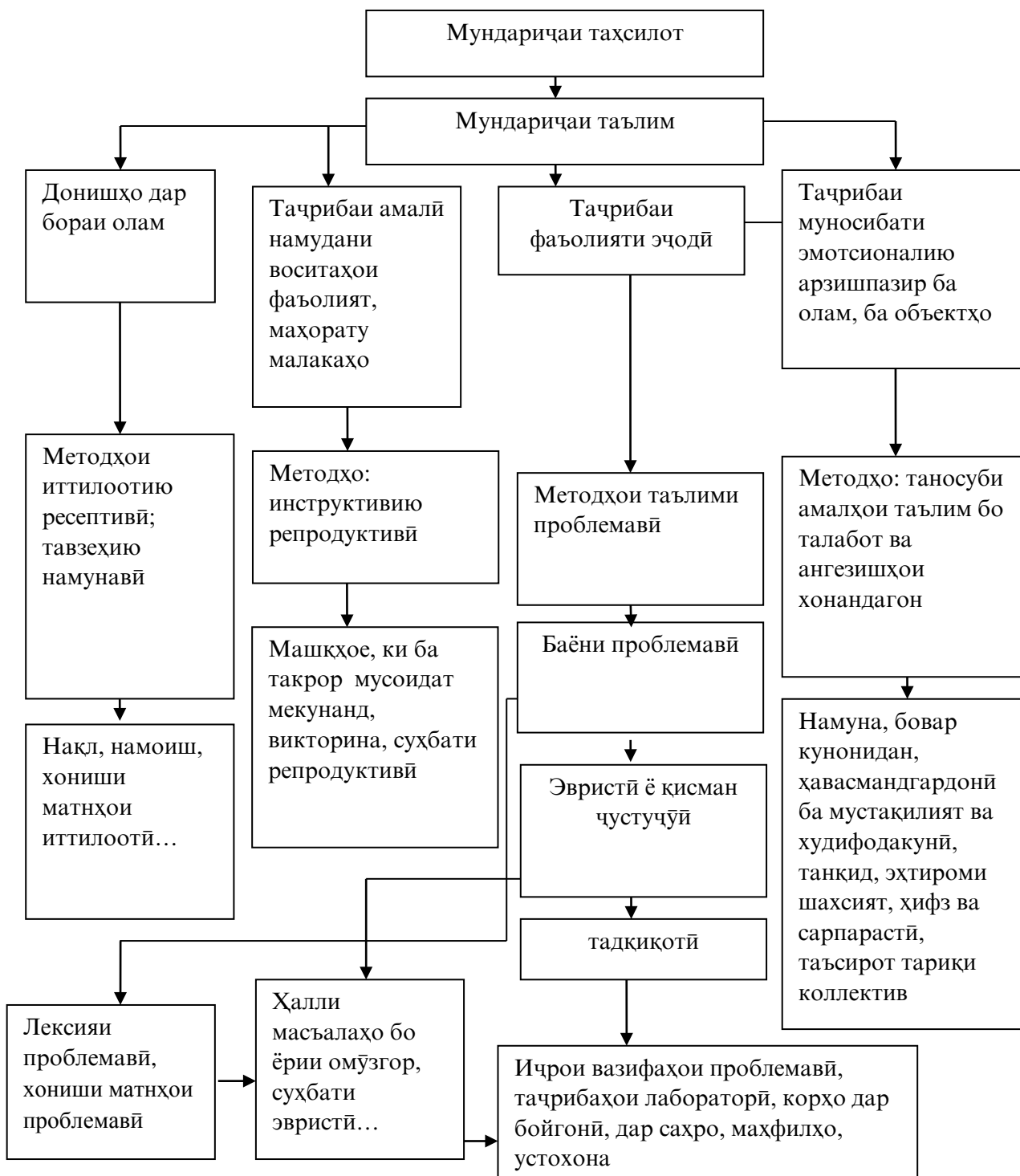
Ҷадвали №3

II гуруҳи методҳо		III гуруҳи методҳо		
Методҳои таҳриқбахшӣ ва ангиши омӯзиш		Методҳои назорат ва худназораткунӣ дар таълим		
зергурӯҳи I	зергурӯҳи II	зергурӯҳи I	зергурӯҳи II	зергурӯҳи I
Методҳои таҳриқбахшии рағбат ба омӯзиш	Методҳои таҳриқбахшии ҳисси вазифаиносӣ ва масъулият дар омӯзиш	Методҳои назорати шифоҳӣ	Методҳои назорати хаттӣ	Методҳои назорати лабораторию амалӣ
Бозиҳои маърифатӣ	Ҳосил намудани эътиқод ба муҳим будани омӯзиш	Пурсиши инфиродӣ	Корҳои назоратии хаттӣ	Корҳои назоратии лабораторӣ
Мубоҳисаҳои таълимӣ	Пеш овардани талаботи машқҳо ва иҷрои талабот	Пурсиши фронталӣ	Санҷишҳои хаттӣ	Назорати мошинӣ
- ба вучуд овардани вазъияти ҳиссиёти эмотсионалию ахлоқӣ – ба вучуд овардани вазъияти шавқангезӣ; ба вучуд овардани вазъияти апперсепсия (тақия ба таҷрибаи ҳаётӣ)	Ҳавасмандгардонӣ дар омӯзиш	Санҷишҳои шифоҳӣ	Имтиҳонҳои хаттӣ	
- ба вучуд овардани вазъияти навгонии маърифатӣ.	Норасоиҳо дар омӯзиш	Имтиҳонҳои шифоҳии пурсиши барномарезишуда	Корҳои хаттии барномарезишуда	

Таснифоти зерини методҳои таълим аз ҷониби И.Я. Лернер ва М.Н. Скаткин пешниҳод гардидааст, ки ба шакли нақша дар Ҷадвали №4 оварда шудааст.

Ҷадвали 4. Таснифоти методҳои таълим

вобаста ба унсури мундариҷаи таҳсилот

Дар муқоиса бо тамоми таснифоти қаблии методҳои таълим ин таснифот муқамалтар буда, характери диалектикӣ доранд, зеро миқдори гурӯҳҳо ва зергурӯҳҳои методҳои таълим, инчунин миқдори методҳо дар онҳо маҳдуд нагардидаанд.

Бо таҳлили маводи илмӣ ва таълимӣ набудани матлабҳои ягона оид ба ин масъала ошкор шуд: дар байни олимони дидактика зимни муайян намудани мафҳуми «методҳои таълим», таносуби он бо воситаҳои шаклҳои ба роҳ мондани таълим, инчунин интихоби методҳои таълим платформаи ягона мавҷуд нест.

Тамоми таҷрибаҳо, ки таҳлили онҳо дар таҳқиқоти мазкур муаррифӣ гардиданд, бо амалисозии ҷустуҷӯӣ оид ба методҳои универсалии таълим алоқаманд мешуданд ва

нуктаҳои оқилона доштанд, ҳарчанд ки бо муваффақият анҷом наёфтанд. Танҳо таҳлили амиқу ҳамаҷониба ва истифодаи эҷодкоронаи онҳо дар оянда барои ҳалли дурусти масъалаҳои дахлдори назариявӣ амалӣ оид ба методҳои таълим мусоидат хоҳад кард. Дар муқобили печдарпечии истилоҳҳо, ки дар назарияи таълим, аз ҷумла, дар назарияи методҳои таълим вучуд дорад, бояд низоми дақиқ ва якмаъноӣ амалкарди мафҳумҳои дидактикӣ, аз ҷумла, мафҳумҳои алоқаманд бо методҳои таълим, бо татбиқи онҳо нисбат ба донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ, ки таснифоти онҳо мураттабсозиро тақозо намуда, боиси интиҳоби беҳтарини онҳо зимни истифода мешавад, пешниҳод гардад.

Дар боби дувум – « **Кори озмоишию таҷрибавӣ оид ба мураттабсозии методҳои таълимӣ дар заминаи тақмили таълими назариявӣ ва амалии омӯзгорони ояндаи информатика барои интиҳоби муносиби усулҳои таълим**» сатҳи омодагии омӯзгорони информатика барои амалисозии интиҳоби беҳтарини методҳои таълими компютерӣ дар раванди фаъолияти озмоишӣ инъикос ёфт.

Кори таҷрибавӣю озмоишӣ татбиқи ҷустуҷӯи илмию методиро, ки бо воситаҳои оқилонаи омодакунандаи омӯзгорони ояндаи информатика ба амалисозии интиҳоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ алоқаманд мебошад, дар бар гирифт. Ҷустуҷӯи мазкур дар ду самт – назариявӣ ва амалӣ, бо мақсади муайянкунии асосҳои ягонаи назариявӣ ва амалии таъминкунандаи имконияти ошкор намудани воситаҳои беҳтарин гузаронида шуд.

Озмоиши ташаккулдиҳанда ба беҳтар намудани сифати кори омӯзгорони информатика аз лиҳози интиҳоб, таҳқиқот ва таҳлилу татбиқи методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ бо мақсади беҳтарсозии сифатии кори хонандагон дар компютер нигаронида шуд.

Компютерикунонии соҳаи маориф ба бунёди пойгоҳи зарурии моддию техникӣ вобаста мебошад. Барои ҳалли ин вазифа қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 сентябри соли 2010, № 416 «Дар бораи Барномаи давлатии компютерикунонии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 - 2015» қабул гардид. То 1 январи 2015 дар муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд 947 синфхонаҳои компютерӣ бо 13290 компютерҳои муосир ва 1869 принтер мучаҳҳаз шуданд.

Компютерикунонии муассисаҳои таҳсилоти умумии вилояти Суғд тибқи нақшаи солонаи 2015 дар шаҳру ноҳияҳо чунин сурат гирифт: ноҳияи Б. Гафуров – 89,3%, Чкалов (Бӯстон) – 64%, Қайроққум (Гулистон) – 60%, Ғонҷӣ (Деваштич) – 50%, Хучанд – 47%, Исфара – 37%, Истаравшан - 26,7%, Мастҷоҳи кӯҳӣ - 20%, Ашт - 6,1%, Панҷакент - 2,9%. Мутаассифона, дар шаҳру ноҳияҳои Айни, Мастҷоҳ, Шаҳристон дар нӯҳ моҳи соли 2015 барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ техникаи компютерӣ харида нашуд. Дар марҳалаи ҳозира дар 957 синфхонаҳои компютерӣ 13707 компютер, 2018 принтер мавҷуданд, ки аз онҳо 362 бо қувваи барқи доимӣ ва 516 - генератори дизелӣ таъмин гардидаанд, ки дар шароити маҳдудият ва норасоии қувваи барқ дар фасли зимистон муҳим аст. Ин иҷрои барномаро ба 100% таъмин менамояд. Барои иҷрои пурра талаботи Барномаи компютерикунонӣ харидани 624 воҳид техникаи компютерӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумии вилоят зарур аст. Аз ҷумла, дар шаҳру ноҳияҳои Панҷакент - 328, Ғонҷӣ - 133, Истаравшан - 57, Ҷаббор Расулов - 64, Спитамен - 23, Ашт - 19.

Раванди компютерикунонӣ ва ба шабакаи умумичаҳонии Интернет пайваستшавии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ шартҳои муҳими беҳтар намудани таҳсилоти компютерӣ мактаббачагон мебошад. Дар шаш моҳи соли 2015 дар вилоят 57 муассисаи таҳсилоти умумӣ ба Интернет пайваст карда шуданд, ки 41%-

и нақшаи солонаро ташкил медиҳад. Дар миқёси вилоят 663 муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба шабакаи умумичаҳони Интернет пайваст гардиданд. Дар мактаби таҳсилоти умумии №19, дар литсейи физику математикии №1, дар Литсейи муштараки тоҷикию туркӣ, дар гимназияи №4-и шаҳри Истаравшан, дар Мактаби хонандагони болаёқати ноҳияи Б.Ғафуров ва дар мактаби Президентии шаҳри Бӯстон китобхонаҳои электронӣ таъсис ёфтаанд.

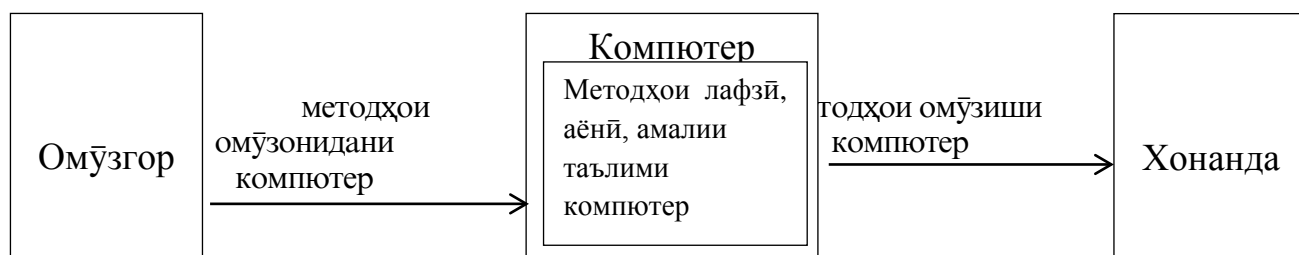
Дар ҳар як шакли ташкили таълим, зимни омӯзиши ҳар як мавзӯи таълимӣ пеши омӯзгор масъалаи интихоби беҳтарини маҷмӯи вариантҳо, ҳамбастагӣ, низоми методҳои таълим барои ҳар як мавриди мушаххас, яъне барои шакли мушаххаси ташкили таълим, барои тип ва навъи мушаххаси дарс, барои мавзӯи мушаххас, барои синфи мушаххас меистад. Ҳангоми баррасии ҷанбаи субъективии методҳои таълим, ки бо донишҳо, маҳорату малакаҳо алоқаманданд, яъне дар заминаи мушаххасгардонии субъекти таълим тамоми методҳо ба методҳои зерин тақсим мешаванд: оид ба таълими компютерӣ зери роҳбарии омӯзгори информатика; оид ба худомӯзии компютерӣ, оид ба таълими компютери мутақобил.

Методҳои таълими компютерӣ ва методҳои таълими компютери мутақобил ба гурӯҳӣ ва инфиродӣ тақсим мешаванд. Методҳои таълими компютери мутақобил объективан заруранд, зеро омӯзгор як ҳудуд наметавонад, ки ҳамаи хонандагонро бо сабаби маҳдудияти вақт омӯзонад. Бинобар ин, маъмулан аз ҷониби ӯ омӯзонидани асоси ибтидоӣ оид ба ҳар як мавзӯ, оид ба ҳар як амал дар компютер амалӣ мегардад, азхудкунии минбаъдаи мундариҷаи таълими компютерӣ тариқи методҳои худомӯзӣ ва омӯзиши мутақобил анҷом меёбад.

Методҳои назорат зери роҳбарии омӯзгор тариқи пурсиши шифоҳӣ, иҷрои супоришҳои хаттӣ, инчунин пурсиши мошинӣ (пурсиш дар паси компютер) амалӣ мегардад. Барои санҷиш низ матнҳоро истифода бурдан мумкин аст.

Ҳамин тавр, таҳкурсии амиқу ҳамаҷонибаи саводнокии компютери хонандагон ба ҷорӣ намудани методҳои гуногун, ки бо ташаккул ва назорати донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ алоқаманданд, ҳамчунин методҳои алоқаманд бо ёддиҳӣ ва назорати фаъолияти хонандагон дар вақти кор бо компютер аз ҷониби омӯзгори информатика асос меёбад. Чунонки амалия нишон медиҳад, татбиқи ҳадафҳо зимни омодагии касбию педагогии кадрҳо, хусусан, дар МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров» ба ҳамкориҳои байни кафедраҳои педагогикаи умумӣ, информатика, психологияи умумӣ, методикаи таълими математика ва информатика вобаста мебошад.

Таълими компютерӣ бо ташкили фаъолияти омӯзиши маърифатӣ дар компютер алоқаманд аст, ки моҳияти он аз омӯзонидани компютер ва омӯзиши компютер бо мақсади ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳои компютери хонандагон зери роҳбарии омӯзгор иборат аст.

Расми 4. Методҳои таълими компютер

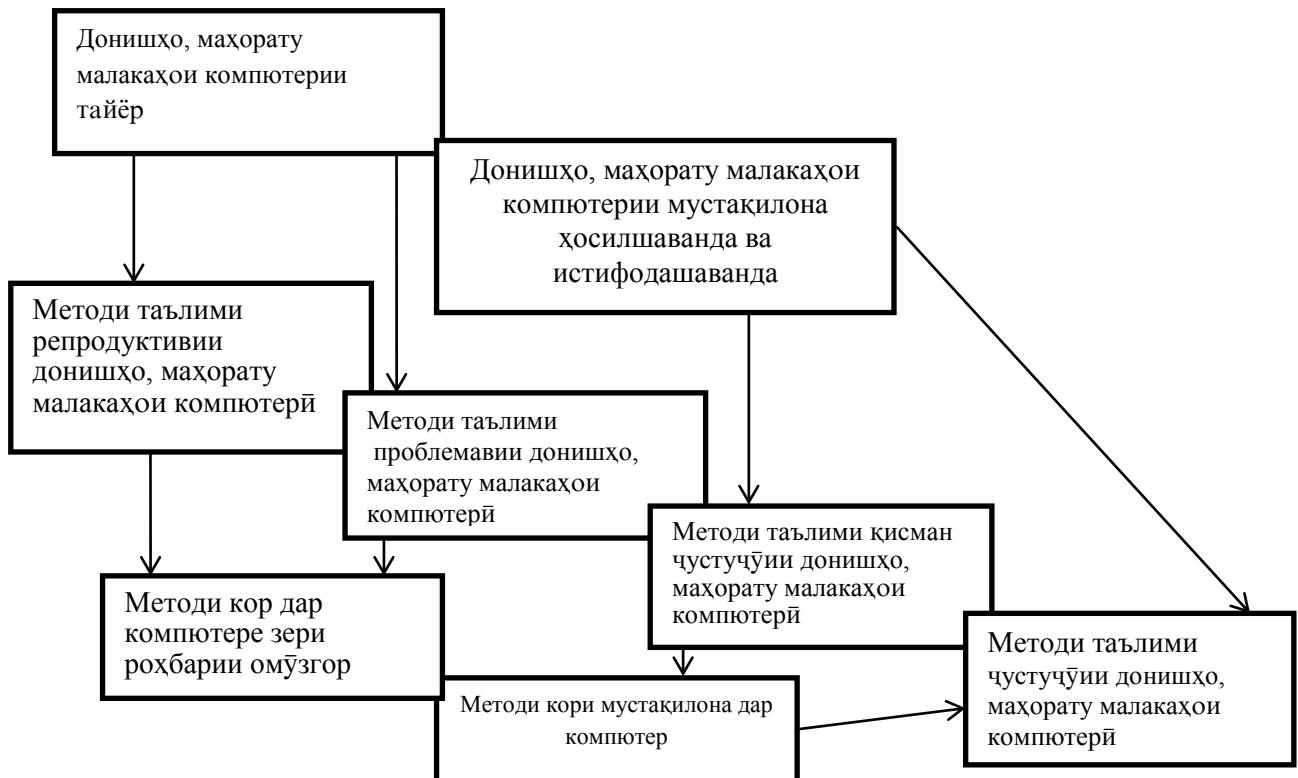
Методҳои ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ – роҳу воситаҳои омӯзонидан ва омӯзиши мундариҷаи таълими компютерӣ бо мақсади омода намудани омӯзанда аз ҷониби омӯзонанда барои кор дар компютер.

Дар ин қарина тамоми методҳо оид ба ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳо оид ба азхудкунии компютер ба чор гурӯҳ тақсим шудаанд:

- 1) таълими компютер бо методи репродуктивӣ;
- 2) таълими компютер бо методи проблемавӣ;
- 3) таълими компютер бо методи қисман ҷустуҷӯӣ;
- 4) таълими компютер бо методи ҷустуҷӯӣ.

Ҳамбастагии методҳо, ки бо ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳо оид ба азхудкунии компютер алоқаманданд, дар Расми №5 муаррифӣ гардидааст.

Дар ин қарина бо мурабтабозии методҳо, ки бо таълими компютерӣ дар заминаи муносибати фаъолмандона алоқаманданд, ҳамчунин оқилона будани онҳо муайян мегардад, ки аз дидгоҳи истифодаи онҳо зимни омӯзиши курси «Технологияҳои иттилоотӣ» мувофиқи мақсад мебошад.

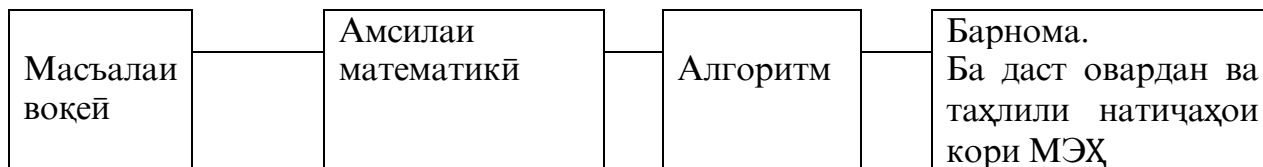

Расми 5. Ҳамбастагии методҳои ташаккули донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ.

Баррасии 2 марҳалаи ҳалли масъалаҳо бо ёрии МЭҲ анҷом медиҳем. Ин мавзӯ низ мафҳумҳои худро дорад, ки барои фаҳмиши мундариҷаи дорой чунин хусусият аҳамияти калидӣ доранд. Ин мафҳумҳо: амсилаи масъала, амсилаи математикӣ, барнома, забони барномарезӣ, алгоритм, озмоиши ҳисобкунанда.

Амалиёти лафзӣ, аёнӣ ва амалӣ бо мафҳумҳои мазкур истифодаи оқилонаи ин ё он мувофиқатҳои методҳои лафзӣ, аёнӣ ва амалии таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютериро тақозо менамоянд.

Нақшаи зерин моҳият ва таъйиноти асосии МЭҶ-ро нишон медиҳад.

Расми 6. Таъйиноти МЭҶ.

Ин нақшаро ҳамчун намунаи дониши компютерӣ баррасӣ намудан мумкин аст.

Ташаккули шавку рағбати маърифатӣ низ барои азхудкунии техника ва технологияи компютерӣ фишанги пурқуввати раванди азхудкунӣ ва дарки иттилооти таълимӣ оид ба донишҳо, маҳорату малакаҳо мебошад.

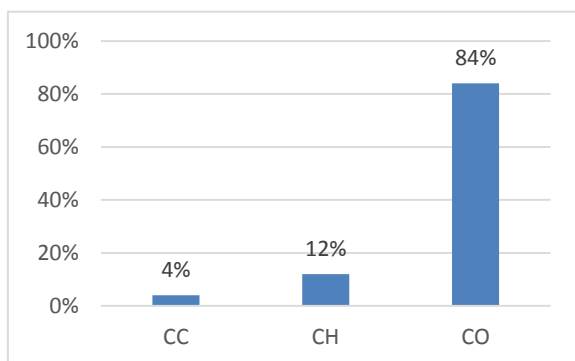
Вазифаҳои махсуси фанни таълимии мазкур бо табдил додани масъалаҳо дар соҳаи фанҳои таълимӣ ва илмию техникӣ ба забони мошинӣ барои расонидани кӯмак ба мутахассис чӣхати ҳалли дақику ғаврии онҳо дар муҳлати кӯтоҳтарин алоқаманданд.

Амсила на ҳамаи ҷузъиёти масъалаи ҳалшаванда, балки асосиву муҳимтарини онҳоро бояд фаро гирад, зеро функцияи асосии МЭҶ ҳисобкунӣ мебошад, ки «интиқол»-и масъаларо ба забони математикӣ, яъне тартиб додани амсилаи математикиро тақозо менамояд. Ҳангоми сохтани амсилаи математикии масъала анҷом додани чунин корҳо зарур аст:

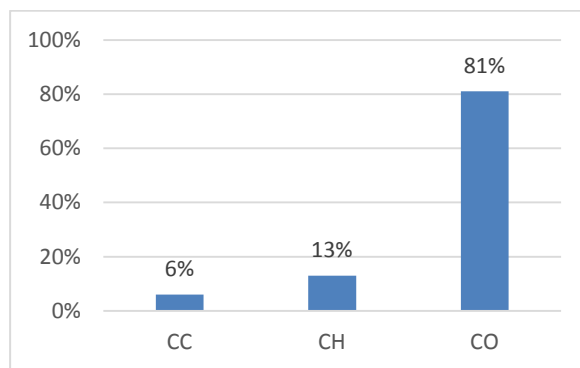
- 1) чудо кардани фарзияҳое, ки амсилаи математикӣ ба онҳо асос меёбад;
- 2) муайян кардани он, ки чиро маълумоти ибтидоӣ ва натиҷаҳо шуморидан лозим аст;
- 3) сабти таносубҳои математикӣ (формулаҳо, муодилаҳо, нобарбарӣҳо ва ғ.), ки натиҷаҳоро бо маълумоти ибтидоӣ алоқаманд менамоянд.

Аммо тартиб додани амсилаи математикӣ марҳалаи ҷамъбасти нест. Дар идома «интиқол»-и амсилаи математикиро ба забони барномарезӣ бо мақсади ҳосил кардани алгоритм амалӣ бояд кард, зеро МЭҶ қобил аст, ки масъалаи пешниҳодшавандаро дар заминаи алгоритм ҳал намояд.

Бо кори таҷрибавию озмоишӣ, ки бо ошкор намудани аҳамияти мураттабсозии методҳои таълими омӯзгорони оянда дар қаринаи амалӣ намудани интихоби методҳои таълим алоқаманданд, дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ натиҷаҳои зеринро нишон дод.

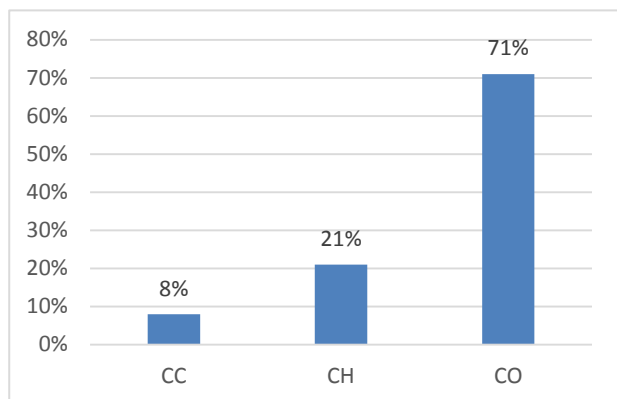

Расми 7. Диаграммаи натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ то озмоиш

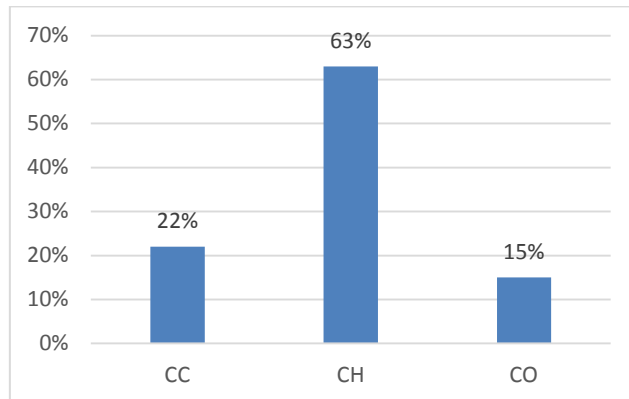

Расми 8. Диаграммаи натиҷаҳои гурӯҳи озмоишӣ то озмоиш

Аломатҳои шартӣ: *СС- сатҳи системавӣ; СН – сатҳи нимсистемавӣ; СО – сатҳи одитарин.*

Расми 9. Диаграммаи натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ баъди озмоиш

Расми 10. Диаграммаи натиҷаҳои гурӯҳи озмоишӣ баъди озмоиш

Аз диаграммаҳо аён аст, ки то озмоиш ҳар ду гурӯҳ – назоратӣ ва озмоишӣ дар шароит қариб якхела қарор доштанд: СС -4% ва 6%; СН -12% ва 13%; СО - 84% ва 81%. Аммо тағйироти назаррас баъди озмоиш ба мушоҳида мерасанд. Чунончи, миқдори донишҷӯён бо сатҳи системавӣ дар гурӯҳи назоратӣ то 8 % афзуд, ҳол он ки натиҷаи ҳаммонанд дар гурӯҳи озмоишӣ то 22 % баланд шуд.

Дар сатҳи нимсистемавӣ афзоиш дар гурӯҳи назоратӣ ба нишондиҳандаи 21% расид, дар ҳоле ки натиҷаи мазкур дар гурӯҳи озмоишӣ 63%-ро ташкил дод, ки нисбат ба гурӯҳи назоратӣ се маротиба зиёд аст.

Миқдори донишҷӯён бо сатҳи одитарин дар гурӯҳи назоратӣ 71%-ро ташкил дод, дар гурӯҳи озмоишӣ - 15%-ро, ки 56% камтар аст.

Ҳамин тавр, натиҷаҳои ҳосилшуда гувоҳӣ медиҳанд, ки технологияи коркардшуда оид ба ташаккули дидгоҳи системавӣ ва муносибати бошуурона ба интихоби методҳои таълим аз ҷониби омӯзгорони оянда арзиши муайяни илмию методӣ дошта, онро барои татбиқ тавсия додан мумкин аст.

Кори таҷрибавию озмоишӣ, ки бо омӯзиш, ҷамъбаст ва истифодаи таҷрибаи таърихӣ ва пешқадами муосир дар қаринаи амалӣ намудани интихоб ва истифодаи эҷодкоронаи методҳои таълим дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ алоқаманд аст, дар ҷадвали №6 инъикос меёбад.

Ҷадвали № 6.

	Сатҳҳо	Гурӯҳи назоратӣ		Гурӯҳи озмоишӣ	
		То озмоиш	Баъди озмоиш	То озмоиш	Баъди озмоиш
1	Сатҳи системавӣ	00,2 %	0,13 %	00,3 %	0,19 %
2	Сатҳи нимсистемавӣ	00,8 %	0,28 %	00,6 %	0,69 %
3	Сатҳи одитарин	0,90 %	0,59 %	0,91 %	0,12 %

Тариқи таҳлили муқоисави натиҷаҳои ҳосилшуда дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ муайян гардид, ки баъди озмоиш теъдоди донишҷӯёни сатҳи системавӣ дар

гурӯҳи назоратӣ то 0,13% афзуд, ҳол он ки натиҷаи беҳтарин дар гурӯҳи озмоишӣ 0,19%-ро бо тафовути 0,06% ташкил дод.

Баъди озмоиш дар сатҳи нимсистемавӣ 0,28 % донишҷӯёни гурӯҳи назоратӣ қарор доштанд, дар гурӯҳи озмоишӣ бошад – 0,69% донишҷӯён, ки 0,41 % бештар аст.

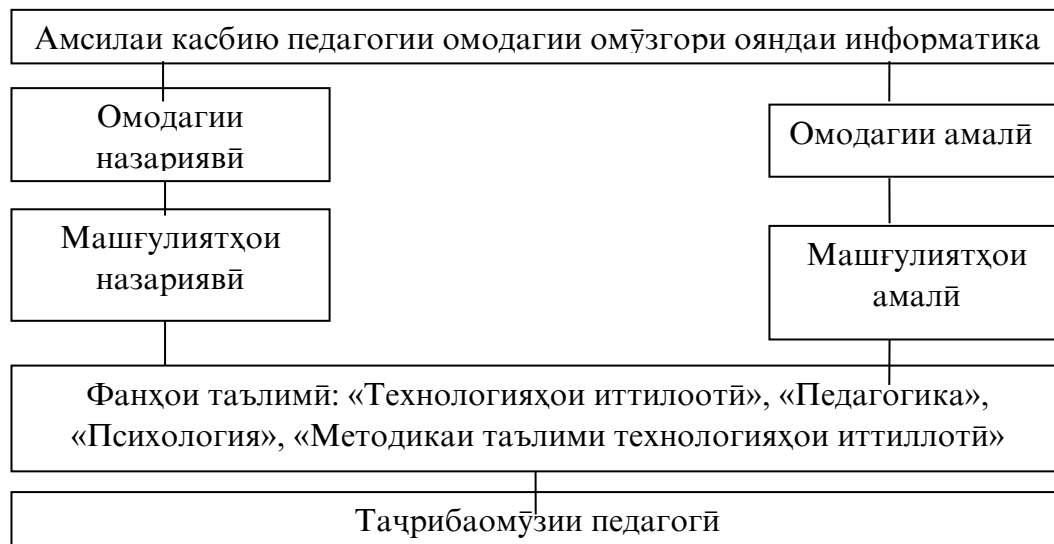
Ихтисор дар сатҳи паст дар гурӯҳи назоратӣ 0,90%-ро ташкил дод, дар ҳоле ки натиҷаҳои мазкур дар гурӯҳи озмоишӣ аз 0,91% то 0,12%-ро ташкил доданд.

Чунонки натиҷаҳои кори озмоишӣ нишон медиҳанд – тафовут назаррас буда, гувоҳи он аст, ки ҷорӣ намудани технологияи пешниҳодшудаи омӯзиш, ҷамъбаст ва татбиқи эҷодкоронаи таҷрибаи таърихӣ ва муосири пешқадам оид ба интиҳоб ва истифодаи методҳои таълим қобил аст, ки ба натиҷаи ниҳии раванди таълим оид ба саводнокии компютери донишҷӯён таъсири самарабахш расонад.

Дар рафти озмоиши ташаккулдиҳанда мо чунин чораҳои ислоҳкунандаро ба роҳ мондем: Ҳангоми тартиб додани нақшаҳои таълим мулоҳизаҳои педагогҳо, мактаббачагон ва методистонро дар самти омодагии омӯзгорони соҳибтаҳассуси информатика ба ҳисоб гирифта шуданд. Зимни тартиб додани стандартҳои давлатӣ, барномаҳои таълимӣ, силлабусҳо ва мутаносибан, китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимию методӣ махсусияти касби омӯзгори информатика ба ҳисоб гирифта шуд. Ин пеш аз ҳама, ба як қатор фанҳои таълимӣ: педагогика, психология, забони модарӣ, забонҳои хориҷӣ дахл дошт. Бо мақсади татбиқи ҳадафу вазифаҳои баррасишаванда як қатор мушовараҳо, чаласаҳо ва конференсияҳои илмию методӣ, ки дар онҳо табодули афкор, таҷриба ва ғайра сурат гирифт, ташкил шуданд. Силсилаи иштирок ба машғулиятҳои ҳамдигар ташкил гардид, ки мавзӯи онҳо бо татбиқи робитаҳои байнифанӣ, ба хусус, бо равандҳои беҳтар намудани омодагии кадрҳои ояндаи омӯзгорӣ дар қаринаи фарогирии воситаҳои беҳтарини интиҳоби методҳои омӯзиш, ки ба татбиқи функцияҳои омӯзонидани донишҳо, маҳорату малақаҳои компютерӣ нигаронида шуда, ба вазифаҳои маърифатӣ, тарбиявӣ ва инкишофдиҳандаи таҳсилот асос ёфтаанд, алоқаманд мебошад.

Баҳодихии сатҳи омодагии омӯзгорони оянда дар рафти озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда ба истифодаи амсилаи коркардшуда асос ёфт, ки амалқарди он бо зоҳир гардидани чанбаҳои функционалии ҳар як фанни таълимӣ дар доираи машғулиятҳои назариявӣ ва амалиашон муайян гардид.

Аз ин нуқтаи назар, тариқи силсилаи фанҳои таълимӣ, ки бо технологияҳои иттилоотӣ алоқаманданд, мусаллаҳ намудани омӯзгорони ояндаи информатика бо маводи мушаххаси пурмуҳтаво, ки барои таълими мактабии компютерӣ пешбинӣ гардидааст, амалӣ гардид: силсилаи фанҳои педагогӣ, силсилаи фанҳои психологӣ; силсилаи фанҳо оид ба методикаи таълими информатика.

Расми 11. Амсилаи омодагии касбию педагогии омӯзгори ояндаи информатика.

Бо озмоиши ташаккулдиҳанда ошкор намудани як қатор нишондиҳандаҳое, ки бо таълими компютери донишҷӯён – омӯзгорони ояндаи информатика дар доираи ҷанбаи субъектӣ алоқаманданд, пешбинӣ гардид.

Натиҷаҳои озмоиши муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда, ки ҳадафи онҳо муайян намудани дараҷаи арзиши дидактикӣ, аҳамияти методҳое, ки ба назорати кор дар компютер ва методҳои назорати алоқаманд бо азхудкунии донишҳо, маҳорату малакаҳо зимни азхудкунии компютер, инчунин интихоби дурусту беҳтарин ва истифодаи оқилонаи онҳо мебошад, дар Ҷадвали №7 оварда шудаанд.

Ҷадвали 7.

№	Сатҳҳо	Натиҷаҳои озмоиши муқарраркунанда	Натиҷаҳои озмоиши ташаккулдиҳанда	Тафовут
1.	Баланд	0,13%	0,34%	+0,21%
2.	Миёна	0,19%	0,68%	+0,49%
3.	Паст	0,81%	0,11%	-0,70%

Натиҷаҳои муайяншуда нишон медиҳанд, ки баъди анҷоми озмоиши ташаккулдиҳанда теъдоди омӯзгорони ояндаи информатика дар сатҳҳои баланд ва миёна мутобиқан ба 0,21% ва 0,49% афзуд, теъдоди омӯзгорони дар сатҳи паст қарордошта 0,70% кам шуд. Баъди озмоиши ташаккулдиҳанда омӯзгорони оянда арзишмандӣ ва аҳамияти ҳар як навъи назоратро, ҳам аз рӯйи ҷанбаи мундариҷавӣ ва ҳам субъектӣ дарк намуданд ва дар натиҷа, истифодаи тамоми навъҳои методҳои назоратро ба роҳ монданд.

Дар натиҷа, аз рӯйи тамоми навъҳои назорат, ки бо азхудкунии донишҳо, маҳорату малакаҳо зимни омӯхтани компютер алоқаманданд, ташаккули саводнокии компютерӣ – донишҳо, маҳорату малакаҳои қавӣ, даркшуда ва самараноки компютерӣ зоҳир гардиданд.

Инак, таҳлиле, ки ба муқоисаи натиҷаҳои ҳосилшуда дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ бахшида шуд, оид ба самаранокии методикаи аз ҷониби мо коркардшуда гувоҳӣ медиҳад, ки барои ҷорӣ намудани он дар низоми омодагии назариявӣ ва амалии омӯзгорони ояндаи информатика барои интихоби беҳтарин ва истифодаи оқилонаи методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ замина фароҳам меорад.

Дар **Хулоса** натиҷаҳои кори таҷрибавию озмоишӣ дар қаринаи дурнамои омӯзиши минбаъдаи муаммои тадқиқшаванда ифода ёфтанд:

1. Сифатан беҳтар намудани низоми таҳсилот ба як қатор омилҳо вобаста мебошад, аз ҷумла, беҳтарнамоии ҷанбаҳои мундариҷавӣ ва протсессуалии таълим. Методҳои таълим ҳамчун ҷузъи протсессуалии раванди таълим дар расидан ба ҳадафи таълим нақши асосӣ доранд.

2. Таҳқиқоти муаммо, ки бо методҳои таълим алоқаманд аст, зарурати ба ҳисоб гирифтани ҳамбастагии дидактикии ин мафҳуми дидактиро бо як қатор категорияҳои дигари дидактикӣ ба миён овард. Ин ба муносибати диалектикӣ асос ёфта, баррасии тамоми мафҳумҳои дидактикӣ, аз ҷумла, методҳои таълимро дар якҷоягии онҳо, ҳамчун низоми муайян дидактикӣ пешбинӣ менамояд.

3. Таҳлили мушоҳидаҳо ва пурсиши омӯзгорони кафедраҳои педагогика ва методикаи таълими «Технологияҳои иттилоотӣ» аз мадди назар дур мондани арзишу аҳамияти робитаҳои байнифанниро ошкор намуд. Сарфи назар кардани ин робитаҳо равандеро, ки бо интихоби беҳтарини методҳои таълим алоқаманд аст, душвор гардонид, дар як қатор мавридҳо боиси паст шудани сатҳи омодагии назариявии омӯзгорони оянда дар интихоби методҳои таълим мешавад.

4. Мураттабсозии методҳои таълим арзиши на танҳо назариявӣ, балки амалӣ низ дорад. Бо кори таҷрибавию озмоишӣ, ки бо тақозои муаммои пешниҳодшуда ташкил шуд, самаранокии матлабҳои муаррифишударо, ки бо омодагии назариявӣ ва амалии омӯзгорони ояндаи информатика барои мураттабсозии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ ҳамчун шартҳои интихоби беҳтарини онҳо баррасӣ мешаванд, тасдиқ гардид.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот водар сохт хулоса ва тавсияҳои зеринро ироа намоем:

1. Ошкор намудани моҳият, мундариҷа, таъйиноти дидактикии методҳои таълим имкон медиҳад, ки барои мураттабсозии онҳо шароити зарурӣ фароҳам оварда шавад. Мураттабсозии методҳои таълим барои интихоби беҳтарини методҳои таълим шароити объективии дидактикиро ба вучуд меорад [4-М], [5-М], [7-М].

2. Дидгоҳи таърихӣ ба таҳқиқи методҳои таълим аз нуқтаи назари омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни онҳо имкон медиҳад, ки дар оянда ба хатову норасоӣҳо роҳ дода нашавад, дар баробари ин, имкони эҷодкорона истифода бурдани ҷанбаҳои муносири мусбати дидактикиро фароҳам меорад [4-М].

3. Таҳлили таҷрибаи татбиқи методҳои таълим аз як тараф, аз будаи зиёд донишмандони арзиши илмию амалии ин ё он методи таълимро пешгирӣ менамояд, ки боиси универсалӣ намудани методҳои муайяни таълим мегардад, аз тарафи дигар – ба ноҳақиқати гирифтани арзиши илмию амалии ин ё он методи таълим роҳ намедиҳад, то ки ҷанбаҳои муайяни раванди таълим сарфи назар нашавад [1-М], [6-М].

4. Ҳар як вазъияти дидактикӣ ҳамчун масъалаи муайяни дидактикӣ таносуби объективии ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа, шаклҳои ба роҳ мондани таълимро бо ин ё он методи таълим аз нуқтаи назари интихоби беҳтарини методҳо дар назар дорад, зеро дар интихоби методҳои таълим «ресепт», вариантҳои тайёр вучуд надоранд. Ҳар як масъалаи дидактикӣ ба худ хос ва беҳамтоист ва интихоби беҳтаринро тақозо менамояд [3-М], [4-М].

5. Методҳои таълим арзиши воқеии илмию амалиро ҳамон вақт касб менамоянд, ки пеш аз ҳама, дар сатҳи дидактикӣ баррасӣ шаванд, сипас – дар сатҳи методӣ ва танҳо баъди ин предмети интихоб барои ҳалли масъалаҳои мушаххаси дидактикӣ аз рӯйи ин ё он фанни таълимӣ мегарданд [3-М].

6. Ташаккули саводнокии мукаммали компютери мақтаббачагон амалӣ намудани интихоби беҳтарини методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютериро пешбинӣ менамояд, ки ташкили омодагии мувофиқи назариявӣ ва амалии омӯзгорони ояндаи информатикаро дар заминаи таъсироти мутақобил ва ҳамкориҳои омӯзгорони кафедраҳои педагогика ва методикаи таълими информатика тақозо мекунад [2-М], [8-М].

Таҳқиқоти пешниҳодшуда таҳлили минбаъдаи таърихӣ таҷрибаи истифодаи методҳои таълимро дар доираи фанҳои гуногун, дар кишварҳои гуногун, пеш аз ҳама, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, сустҷӯи воситаҳои беҳтарини мураттабсозии методҳои таълимро, ки шартҳои ҳатмии дидактикии самаранокии татбиқи онҳост, пешбинӣ менамояд.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАЦИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ШУДААНД:

I. Мақолаҳои дар нашрияҳои тақризишавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон батабърасида:

[1-М] Ахмадбекова М. Инновационные технологии в образовании это возможность проявления творческих способностей и готовность к реализации собственной индивидуальности личности / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник технологического университета таджикистана. 2013. № 1 (20). С. 150-151.

[2-М] Ахмадбекова М. Некоторые вопросы использования компьютеров в решении математических задач / М. Ахмадбекова [Текст] // Ученые записки худжандского государственного университета им. Академика Б. Гафурова. Серия: естественные и экономические науки. 2014. № 2-2 (29). С. 155-159. ISSN 2077-4990.

[3-М] Ахмадбекова М. Дидактическая ценность анализа опыта универсализации методов обучения / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник Таджикского Национального Университета. Серия: гуманитарных наук – 2014. - 3/3 (136) - С. 245-250. ISSN 2074-1847.

[4-М] Ахмадбекова М. Роль и место понятия методов обучения в системе дидактических понятий / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник Таджикского Национального Университета. Серия: гуманитарных наук - 2014. - 3/4 (139). - С. 261-268. ISSN 2074-1847.

[5-М] Ахмадбекова М. О некоторых правилах выбора и использования методов обучения / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник Таджикского Национального Университета. Серия: гуманитарных наук – 2014. - 3/5 (142). – С. 230-232. ISSN 2074-1847.

[6-М] Ахмадбекова М. Проблемы технологии выбора методов обучения. / М. Ахмадбекова [Текст] // Учёные записки (Худжандский государственный университет им. акад. Б. Гафурова). Серия гуманитарных наук – 2014. - №4 (41) .- С. 153-158. ISSN 2077-4990.

[7-М] Ахмадбекова М. Технология систематизации методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам. / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник Таджикского Национального Университета. Серия: гуманитарных наук – 2019. – №10(ч. 2) – С. 167-172. ISSN 2074-1847.

[8-М] Ахмадбекова М. Систематизация способов классификации методов обучения как условие их рационального выбора при организации обучающего процесса. / М. Ахмадбекова [Текст] // Вестник Таджикского Национального Университета. Серия: гуманитарных наук – 2020. –№7 – С. 232-240. ISSN 2074-1847.

II. Маводи илмӣ дар дигар нашрияҳо батабърасида:

[1-М] Ахмадбекова М. Реализация модульной технологии в обучении информатике / М. Ахмадбекова // Материалы международной научно-практической конференции: Математика (физика, информатика) и обучения математике (физике, информатике) в средней и высшей школе. – Душанбе, 2013. - С. 54-55.

[2-М] Ахмадбекова М. Оид ба алоқамандии фанни технологияи информатсионӣ бо алгебра / М. Ахмадбекова // Материалы международной научно-практической конференции: Математика (физика, информатика) и обучения математике (физике, информатике) в средней и высшей школе. – Душанбе, 2013. - С. 56-58.

[3-М] Ахмадбекова М. Чудокунӣи решаҳои муодилаҳои ғайрихаттӣ дар муҳити MS.Excel / М. Ахмадбекова // Материалы научно-практической конференции: Актуальные проблемы преподавания математики и информатики в средних школах. – Худжанд, 2011. - С. 148-150.

[4-М] Ахмадбекова М. Усули муосири таълими математика. / М. Ахмадбекова // Материалы научно-практической конференции: Актуальные проблемы преподавания математики и информатики в средних школах. – Худжанд, 2019. - С. 185-187.

[5-М] Ахмадбекова М. Истифодаи математика дар ҳалли масъалаи иқтисодӣ / М. Ахмадбекова // Конференцияи илмӣ- амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Рушди илм ва амалияи он дар марҳилаи ташаккули иқтисодиёти рақами”, ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров, Хучанд, 2019.

[6-М] Ахмадбекова М. Анализ опыта универсализации методов обучения / М. Ахмадбекова // Материалы Республиканской научно-практической конференции, посвященная 30-летию государственной независимости Республики Таджикистан.: – Бӯстон, 2021. -С. 39-41.

[7-М] Ахмадбекова М. Истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ / М. Ахмадбекова // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” дар мавзӯи “Баррасии муаммоҳои муосири илмҳои физикаю техника ва технологияи нимноқилҳо”, МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров” (Хучанд, 18 – уми майи соли 2021). Нашриёти “Нури маърифат” Хучанд -2021.– С. 518-522.

[8-М] Ахмадбекова М. Оид ба истифодаи технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар соҳаи маориф / М. Ахмадбекова // Маводи конференсияи вилоятӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Проблемаҳои муосири таҳсилоти математикӣ ва технологияи иттилоотӣ дар мактабҳои миёнаи олий” бахшида ба 30 – солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф барои солҳои 2020-2040 (31 майи соли 2021) Хучанд-2021. С.360-363.

[9-М] Ахмадбекова М. Шароити педагогӣ ва салоҳиятҳои тарроҳии муаллим дар раванди таҳияи дарси мултимедиявӣ / М. Ахмадбекова // Конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба солҳои 2020-2040 «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илм ва маориф» дар мавзӯи: «Омӯзиш ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ муоссир дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ»

Коллеҷи техникии ДТТ ба номи академик М. Осимӣ, – Душанбе, 2021. - С. 111-116.

[10-М] Ахмадбекова М. Таълими фанҳои технологияи иттилоотӣ дар синфҳои ибтидоӣ ва хусусиятҳои он / М. Ахмадбекова // Раҳнамои омӯзгор №3 (3) 2021. Маҷмӯаи мақолаҳои профессорону омӯзгорони МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров”. “Нури маърифат”– Худжанд, 2021. - С. 95-99.

[11-М] Ахмадбекова М. Технологияи иттилоотӣ дар иқтисодиёт / М. Ахмадбекова // “Муаммоҳои муосири математикаи татбиқӣ ва нақши он дар тавсеаи тафаккури техникии ҷомеа” Нашриёти “Нури маърифат”. Хучанд, 2021 - С. 286-287.

[12-М] Ахмадбекова М. Преимущества дистанционного обучения. / М. Ахмадбекова // “Современные проблемы прикладной математики и их роль в формировании технического мировоззрения общества”, (Материалы республиканской научно-практической конференции) Нашриёти “Нури маърифат” Хучанд 2021 - С. 211-212.

[13-М] Ахмадбекова М. Аҳамияти истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар системаи таълими техникӣ ва касбӣ / М. Ахмадбекова Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба эълони шудани солҳои 2020-2040 “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф”. Рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ: роҳҳои татбиқи натиҷаҳои онҳо дар истеҳсолот // Хучанд, ҶДММ “МТХ-Даврон” 2021, - С. 361-365.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Ахмадбековой Мадинахон Гайбуллаевны на тему: “Систематизация методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам как условие их оптимального выбора” на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки)

Ключевые слова: метод, методы обучения, систематизация, компьютерные знания, умения и навыки, оптимальный выбор, информационные технологии, компьютерное обучение, компьютерная грамотность, будущие учителя информатики, классификация методов обучения.

В диссертации рассматривается проблемы сущности и содержания номенклатуры методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам, объективного определения и оценки их научно-методической ценности.

Автор диссертации с целью проведения исследования изучала педагогической, психологической и научно методической литературы, анализировала содержания методов обучения за деятельностью учителей и учеников в плане использования тех или иных методов обучения компьютерным знаниям, умениям и навыкам. И провела беседы и анкетирование.

В введении рассматривается необходимость изучения проблемы, объекта и предмета исследования, целей и задач, предположений и основных положений, которые должны быть представлены для защиты.

Описаны методологические основы и методы, сроки исследования, научная новизна, теоретическая и практическая значимость работы, достоверность и обоснованность исследования.

В первой главе диссертации изложены теоретические основы определения сущности, содержания, дидактического задания и классификации методов обучения, ролей и содержания методов обучения в достижении целей обучения, систематизации и классификации методов обучения. Подчеркивается, что для упорядочения методов обучения, знаний и навыков работы с компьютером должна использоваться четкая и единообразная система для реализации когнитивных концепций.

Вторая глава посвящена развитию методов обучения и совершенствованию творческой и практической подготовки будущих учителей информатики, для действия наилучшего выбора методов обучения проводятся испытательные и практические работы, в связи с этим определены пути, с помощью которых учителя информатики могут быть выбраны, чтобы сделать лучший выбор компьютерных методов обучения.

В конце диссертации обобщены результаты исследования и сделаны основные выводы, научно- практические рекомендации и предложения по совершенствованию методов обучения, компьютерные навыки и знания представлены в качестве предпосылки для их оптимального выбора.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Аҳмадбекова Мадинахон Ғайбуллоевна дар мавзӯи “Мураттабгардонии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ ҳамчун шартҳои интихоби муносиби онҳо” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01- педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва маориф (илмҳои педагогӣ)

Вожаҳои калидӣ: метод, методҳои таълим, ба тартиб даровардан, дониш, маҳорат ва малакаҳои компютерӣ, интихоби муносиб, технологияи иттилоотӣ, таълими компютерӣ, саводнокии компютерӣ, омӯзгорони ояндаи информатика, таснифоти методҳои таълим.

Дар диссертатсия масъалаҳои моҳият ва мундариҷаи феҳристи методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ, муайянкунӣ ва баҳодиҳии объективии арзиши илмию методии онҳо, инчунин коркарди тавсияҳо оид ба интихоби беҳтарини онҳо мавриди омӯзиш, озмоиш ва таҳқиқ қарор гирифтааст.

Муаллифи диссертатсия чиҳати баргузори таҳқиқот адабиёти педагогӣ, психологӣ ва илмию методӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот омӯхтаву мундариҷаи методҳои таълимро таҳлил, фаъолияти омӯзгорон ва хонандагонро аз лиҳози истифодаи ин ё он методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ мушоҳида карда, дар ин замина суҳбат ва пурсишномаҳо баргузор намудааст. Натиҷаҳои бадастовардаи муҳаққиқ арзанда буда, минбаъд дар чараёни таълим ва корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ мавриди истифода қарор хоҳанд гирифт.

Дар муқаддима зарурияти таҳқиқи масъала, объект ва предмети таҳқиқот, мақсаду вазифаҳо, фарзия ва муқаррароти асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баррасӣ карда шудааст. Асосҳои методологӣ ва методҳо, давраҳои таҳқиқот, навигарии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии кор, эътимоднокии ва асосмандии таҳқиқот шарҳ дода шудаанд.

Дар боби якуми диссертатсия асосҳои назариявии муайянкунии моҳият, мундариҷа, таъйиноти дидактикӣ ва таснифоти методҳои таълим нақшу ҷойгоҳ, мундариҷаи методҳои таълим дар қаринаи ноилшавӣ ба ҳадафҳои таълим, мураттабсозӣ ва таснифоти методҳои омӯзонидан муқаррар шудаанд. Ва таъкид меравад, ки чиҳати мураттабгардонии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ бояд низоми дақиқ ва яқмаъноӣ амалкарди мафҳумҳои дидактикӣ ба роҳ монда шавад.

Дар боби дуввум оид ба мураттабсозии методҳои таълим ва такмили омодагии эҷодиву амалии омӯзгорони ояндаи информатика барои амалисозии интихоби беҳтарини методҳои таълим корҳои озмоишию таҷрибавӣ гузаронида шуда, дар ин замина роҳҳои омода намоеи омӯзгорони информатика барои амалисозии интихоби беҳтарини методҳои таълими компютерӣ дар раванди фаъолият муайян карда шудааст.

Дар хотимаи диссертатсия натиҷаи таҳқиқот ҷамъбаст гардида, хулосаҳои асосӣ баён шудаанд, тавсияҳои илмию амалӣ ва пешниҳодот оид ба мураттабгардонии методҳои таълими донишҳо, маҳорату малакаҳои компютерӣ ҳамчун шартҳои интихоби муносиби онҳо пешниҳод шудаанд.

ANNOTATION

for a dissertation by Akhmadbekova Madinakhon Gaibullaevna on the topic: “Systematization of methods of teaching computer knowledge, abilities and skills as a condition for their optimal choice” for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.01-general pedagogy, history of pedagogy and education (pedagogical sciences)

Keywords: method, teaching methods, systematization, computer knowledge, skills, optimal choice, information technology, computer training, computer literacy, future computer science teachers, classification of teaching methods.

In the dissertation on the study of the nature and content of the nomenclature of methods for teaching computer knowledge, skills, objective definition and assessment of their scientific and methodological value, as well as in the development of recommendations for their optimal choice, training testing and research are involved.

The author of the thesis, for the purpose of conducting research, studied pedagogical, psychological, and scientific and methodological literature, analyzed the content of teaching methods following the activities of teachers and students in terms of using certain methods of teaching computer knowledge, skills and abilities. And had conversations and questionnaires. The obtained results of the researcher are considered valuable in the future and will be used in the course of educational and research activities.

The introduction discusses the need to study the problem, object and subject of research, goals and objectives, assumptions and main provisions that must be presented for protection.

The methodological foundations and methods, terms of the study, scientific novelty, theoretical and practical significance of the work, the reliability and validity of the study are described.

The first chapter of the dissertation sets out the theoretical foundations for determining the nature, content, didactic assignment and classification of teaching methods, the roles and contents of teaching methods in achieving learning goals, systematizing and classifying teaching methods. It is emphasized that in order to streamline teaching methods, knowledge and computer skills, a clear and uniform system for implementing cognitive concepts should be used.

The second chapter is devoted to the development of teaching methods and the improvement of creative and practical training of future informatics teachers; for the best choice of teaching methods to work, test and practical work is carried out, in this connection the ways by which informatics teachers can be chosen to make the best choice of computer teaching methods.

At the end of the dissertation, the research results were summarized and the main conclusions were made, scientific and practical recommendations and suggestions for improving teaching methods, computer skills and knowledge are presented as a prerequisite for their optimal choice.